

V Ljubljani, dné 1. svečana 1895.

DOM in SVET

ILUSTROVAN LIST

za LEPOSLOVJE in ZNANSTVO.

Leto
VIII.

Štev.
3.

Urejuje in izdaje
dr. Frančišek Lampe.

Tiska
Katol. Tiskarna.

Vsebina 3. zvezka.

	Stran
1. Josip Dobravský, slavni učenjak češki. Spisal Fr. Kovačič	65
2. Sanje. Zložil Anton Medved	68
3. Brata. Zložil Anton Medved	69
4. Lepi Tonček. (Povest.) Spisal Podgoričan. (Dalje.)	69
5. Tlačanje. (Povest.) Spisal Podravski (Dalje.)	75
6. Meta in Jaka. Zložil Anton Hribar	78
7. Neresničen glas. Zložil Mih. Opeka	79
8. Dve jelki. (Jos. B.) Zložil Anton Medved	79
9. Huda ura. Spisal dr. Jos. Križan. (Dalje.)	80
10. Zajčki samostan pri Konjicah. Spisal Ivan Somrek	83
11. Slovenski koledarji in koledarniki. (V 100letni spomin prve Vodnikove in 50letni spomin prve Bleiweisove „Nove Pratique“.) Spisal J. Benkovič. (Dalje.)	86
12. Stavnice. Spisal Andrej Mejač	90
13. Književnost	92
A. Slovenska književnost. <i>Knjige družbe svetega Mohorja: Umna živinoreja. — Zgodbe sv. pisma. — Drobtinice.</i> — B. Poljska književnost. <i>Życie Ś. Ignacego Loyoli. — Życie X. Wojciecha Męcińskiego.</i> — C. Ruska književnost. <i>Knjigarstvo v Rusiji. — Cesarstvo božje je med vami.</i> — D. Druge književne znamenitosti. <i>Die deutsche Sprachinsel Gottschee.</i>	
14. Razne stvari	96
<i>Naše slike. — Koncert pevskega zbora „Glasbene Matice“. — Z elektriko razsvetljene kmečke koč. — Škofovske mitre iz — aluminija. — Jurij Pinkert je izumil trikolesnik. — Stiskanje rok. — Če ti teče močno kri. — Da spraviš rjo z železa ali jekla — Giuseppe Verdi.</i>	
Na platnicah: <i>Fonetične posebnosti v jeziku Kolemonovega Žegna. (Spisal Fr. Pečar. (Konec.)</i>	

Slike.

1. Josip Dobrovský. Narisal Jos. Germ	65
2. Mati Božja. Slikal G. Staal	73
3. Prizor ob Dunavu	80
4. Pred viharjem	81
5. Razvaline zajčkega samostana	84
6. Ruska deklica	88
7. Stavnica. Narisal Josip Dostal	91

Naznanilo. Ostalo nam je precěj posamnih števil 1. 1891. in 1892. razven št. 1. Dijakom jih damo izvod po 10 kr., več izvodov skupaj še ceněje.

Dobé se se letniki: IV. po 2 gld., V. po 3 gld., (lanski) VII. po 4 gld. 20 kr.

„Dom in Svet“ stane za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 10 kr., za četrť leta 1 gld. 5 kr. Za dijake na leto 3 gld. 40 kr., za pol leta 1 gld. 70 kr., za četrť leta 85 kr. V ptuje dežele po 1 gld. 20 kr. na leto več.

Uredništvo in upravništvo je v Marijanišču. Za ljubljanske naročnike posreduje tudi „Katoliška Bukvarna.“

Josip Dobrovský, slavni učenjak češki.

(Spisal Fr. Kovačič.)

I.

Josip Dobrovský, oče slovanskega jezikoslovja, kakor ga zove sam Kopitar, rodil se je dne 17. vel. srpana leta 1753. v Dermetu blizu Rabe na Ogerskem, kjer je takrat njegov oče prebival kot dragonski desetnik. Njegovi stariši so bili iz Solnice pri Kraljevem Gradcu na Češkem, kjer še tudi dandanes živi rodbina Dobrovskih. Izvirni priimek njegove rodovine je Doubravský, in tako se je v mladosti naš učenjak tudi sam podpisaval. Duhovnik pa, ki ga je krstil, ni umeval češki in je v krstno knjigo zapisal „Dobrovský; to ime se je pozneje sprejelo splošno. Ko mu je bilo šele šest tednov, zapustil je njegov oče vojaško službo in se preselil na Češko v Horšův-Týn (Bischofteinitz).

Tukaj je Dobrovský preživel svoja otročja leta. Vzredili so ga popolnoma v nemškem duhu; češkega jezika

se je naučil šele pozneje v Nemškem Brodu. Katehet na domači ljudski šoli je kmalu spoznal njegovo izvrstno nadarjenost in je nagovarjal očeta, naj ga dá v višje šole. Ker je pa očetu včasih trdo šlo za denar, ni se mogel za to odločiti. Na srečo je imel v Nemškem Brodu dolžnika, od katerega nikakor ni mogel dobiti posojenega denarja; zato je pošlje svojega sina tje, naj ga dolžnik preskrbuje za oni denar. Ko

je Dobrovský prišel v Nemški Brod, bil je trd Nemec, zato je so mu njegovi sošolci — skoro sami Čehi — mnogo prizadeli in večkrat so se celó stepli. V Nemškem Brodu je dovršil nižje gimnazijske razrede, a ker je njegov oče imel tudi v Klatovem dolžnika, ki je bil pozabil svojo dolžnost, šel je tje v višje razrede. V celi gimnaziji je bil Dobrovský vzornega vedenja, a poleg tega je izvrstno napredoval v naukih.

Josip Dobrovský. (Narisal Jos. Germ.)

V 15. letu je dovršil gimnazijo in potem je šel v modroslovne nauke (filozofijo) v Prago. Čeprav si je tukaj sam moral služiti kruha, vendar ni zaostajal v naukih, marveč je kmalu prekosil vse svoje součence. V 18. letu je prvi med svojimi součenci postal učitelj modroslovja. Kmalu pa stopi v praško bogoslovnico in čez nekaj časa prestopi v družbo Jezusovo v Brnu. Kakor poprej, tako je tudi sedaj lepo napredoval, zlasti se je mnogo pečal z jutrovskimi jeziki in s staro češko zgo-

dovino. Mnogo je na njega vplival Durich (l. 1738.—1802.) iz pavlinskega reda, glasovit poznavalec vshodnih jezikov in slovanskih starožitnostij. Glavno njegovo delo je: „Bibliotheca slavica antiquissimae dialecti communis et ecclesiasticae universae Slavorum gentis“ 1793.

Učeč se vshodnih jezikov, napisal je Dobrovský nekoliko člankov o tem predmetu v „Orientalische Bibliothek“.

Ko je bila l. 1773. družba Jezusova razpuščena, vrnil se je Dobrovský v Prago in je postal domači učitelj v hiši grofa Fr. Ant. Nostiza. Odgojo mladih grofov je nadziral Martin Pelzl (1734—1801), pijarist in zaslužen rodoljub. Pisal je o zgodovini in jeziku češkem.

Ta je Dobrovskemu, ki je bil nekoliko let mlajši, vzbudil posebno ljubezen do češkega slovstva in zgodovine. L. 1786. je bil Dobrovský posvečen v mašnika in leta 1787. je že postal podvodja, a pozneje vodja semenišča v Olo-mucu. Ko so pa odpravili to semenišče, šel je v pokoj ter je kot dobrodošel gost in domač prijatelj živel največ na dvorih grofov Nostizov in Černinov, deloma v Pragi, a deloma na de-želi. Odtodi je potoval po raznih deželah evrop-skih in zbiral tvarino za svoja zgodovinska dela.

II.

Proti koncu 18. stoletja je grenka čaša češkemu narodu prikipela do vrha. Zdelo se je, da ni daleč čas, ko bodeta češki jezik in narodnost pala v grob, iz katerega nikdar več ne vstaneta. Češke knjige so bile takrat bele vrane; nove niso izhajale, a starejše so bile večinoma uničene. Višji sloji češkega naroda so bili pop-tujčeni, a prosto ljudstvo v nevarnem duševnem spanju, v neznanju in nezavednosti.

Prišel je odločilni čas za češko narodnost, ko je cesar Jožef II. jel izvajati svoje preosnove. Udarec njegov je imel ali popolnoma uničiti živelj češkega naroda, ali pa ga vzdramiti iz smrtnega sna. Zgodilo se je poslednje. Srce na-rodovo je bilo še zdravo, iskra je tlela pod pe-pelom; Jožefove reforme so jo vzbudile, vsplam-tela je, rastla bolj in bolj ter naposled razsvetila duševno temo češkega naroda. Same Jožefove naredbe so podale sredstva za boj proti sploš-nemu ponemčevanju. Čudno pa je, da prvi bu-ditelji narodne zavesti pri Čehih niso bili pes-niki, politiki in pisatelji v navadnem pomenu be-sede, marveč učenjaki. Slovence je budil pesnik Vodnik, Hrvate Gaj s svojo „Još Hrvatska . . .“ in njegovi tovariši, ki so narod navduševali s svojimi davorijami. Čehi pa imajo prve budi-telje Pelzla, Voigta, Duricha in zlasti Dobrov-skega — slavne zgodovinarje in jezikoslovce. „Vse poznejše delovanje čeških rodoljubov in

buditeljev se osniva na znanstvenih delih uče-njakov iz dōbe Jožefove, med katerimi gré prvo mesto Dobrovskemu.“¹⁾

Dobrovský je že kot bogoslovec napisal ne-koliko člankov, večinoma zgodovinskih. V mlaj-ših letih se je sploh največ pečal s češko zgodo-vino, šele pozneje je prestopil na polje jeziko-slovja, kjer si je pridobil častni priimek — „očak slovanske věde“. Kot zgodovinar je Dobrovský utemeljil znanstveno zgodovinsko kritiko v če-škem slovstvu. Zgodovinsko kritiko je pričel že Dobner, toda utrdil, izpopolnil in dovršil jo je Dobrovský. Predmet za svoje zgodovinske raz-prave je jemal največ iz najstarejše češke zgodo-vine. Kot ud „Češke společnosti nauk“ je na-pisal nekoliko razprav, ki segajo v cerkveno zgodovino, n. pr. o razširjanju krščanstva na Češkem, o starem češkem prevodu sv. pisma itd. Znamenita je tudi njegova razprava: *Ueber den Ursprung des Namens Czech*, katera je izšla v Pelzlovi „Kurzgefasste Geschichte der Böhmen“ l. 1782.

Za slovstveno zgodovino so važni spisi, ka-tere je priobčil v posameznih zvezkih pod raz-nimi naslovi od l. 1779.—1787.: I. *Böhmische Litteratur auf das Jahr 1779*; II.—III. *Böh-mische und mährische Litteratur*; IV. *Littera-risches Magazin von Böhmen und Mähren 1786—1787*. Dobrovský je pri tem imel velike sitnobe z dvorsko cenzuro, katera mu je na-posled tudi zabranila daljnje izdavanje. V teh zvezkih obdeluje slovstvo svoje dōbe bolj knjigo-pisno kakor kritično; včasih posega tudi v sta-rejše čase in se ozira na vse kulturno življenje svojega naroda.

Najobširneje razklada zgodovinska in jeziko-slovna dela. Najprej govori o knjigah, ki so bile pisane latinski, potem o nemških in na-posled o čeških.

V slovstveno zgodovino spada tudi spis: *Geschichte der böhmischen Sprache*, tiskan l. 1792. v „*Neuere Abhandlungen der böhmischen Ge-sellschaft*“; a še istega leta ga je predelal in izdal pod naslovom: *Geschichte der böhmischen Sprache und Litteratur*. Prvotna razprava je segala od najstarejših časov do njegove dōbe,

¹⁾ Pypin in Spasovič: „Geschichte der slaw. Litte-raturen“ str. 188., II. 2.

a predelana samó do l. 1526. V narodopisnem oziru so znamenite njegove razprave o običajih raznih slovanskih plemen. Toliko o Dobrovškem kot zgodovinarju.

Največje zasluge pa si je pridobil na polju jezikoslovja.

Do našega stoletja je bilo jezikoslovje sploh na slabih nogah, zlasti slovansko; primerjajoče jezikoslovje pa je dete našega veka. Slovanskemu jezikoslovju je postavil Dobrovský prvi temelj, na katerem so njegovi slavni nasledniki gradili dalje. Marsikaj se je sicer od onega časa premenilo, marsikatero mnenje so poznejši učenjaki zavrgli ali popravili, v celoti pa imajo vendar dela Dobrovskega neminljivo vrednost. Najprej je raziskoval oblikoslovje in skladnjo češkega jezika, marsikatero krivo misel prejšnjih slovničarjev je podrl ter postavil tako natančna in trdna pravila, da sloni ves poznejši razvoj češkega jezikoslovja na njegovi podlagi. Potem je primerjal med seboj besede in oblike raznih slovanskih narečij, zlasti s staroslovenščino, ktere ustrojstvo je njegovo bistro oko pregledalo do dna. Prvikrat je priobčil plod svojega jezikoslovnega raziskovanja v predgovoru latinskega, nemškega in češkega besednjaka l. 1791. in potem v češki slovnici l. 1793. Šest let pozneje, namreč leta 1799., je izdal učeno delo pod naslovom: *Die Bildsamkeit der slaw. Sprachen an der Bildung der Substantive und Adjective in der böhmischen Sprache dargestellt*. Tukaj je na podlagi češčine ustanovil zakone, po katerih se dalje razvija ves nauk o slovanskem slovotvorju. „Tega dela nikdar dosti ne prebere, kdor hoče ali mora tvoriti nove besede“, pravi Josip Jungmann o tem delu.

L. 1809. se je začelo prijateljstvo med Dobrovškim in našim Kopitarjem, kar je mnogo koristilo njima samima in slovanski vedi sploh. Dobrovský je l. 1810. v časopisu: „*Annalen der Litteratur und Kunst*“ presodil Kopitarjevo slovensko slovnico, izdano l. 1808. Pisal je o skladnji, da je prepovršna, in o nauku o pravopisu, da je preobširen. Trdil je dalje, da se je naš jezik čudno izpremenil v poslednjih tristo letih od Trubarja sèm, česar mu Kopitar vendar ni pri-trdil. Živi jeziki se sicer izpreminjajo, ali te premembe se opažajo samo po tisočletjih. Do-

brovský je izpočetka govoril o slovenščini nekako zaničljivo in je sploh v marsičem krivo sodil o slovenskem jeziku in slovstvu, to pa zato, ker je slovenščino poznal samo iz nespretnih spisov Trubarjevih in Pohlinovih. Šele, ko se je seznanil s Kopitarjem, dobil je jasnejše pojme o slovenščini. Mnogo je pripomogla Kopitarjeva slovnica, a nekoliko ga je Kopitar sam poučil v svojih dopisih. Zatorej je poštenjak Dobrovský v pismu na Kopitarja preklical vse, kar je kdaj krivega izrekel ali napisal o slovenščini: „Prosim odpuščanja zaradi krivice, storjene Vašemu narečju; sedaj je bolje cenim iz Vaše slovnice in iz nove prestave svetega pisma (Japljevega).“¹⁾ Nasprotno pa je tudi Kopitar ocenil Dobrovskega češko slovnico: „*Ausführliches Gebäude der böhmischen Sprache*. Prag 1809.“

Ta slovnica je služila poznejšim slovničarjem kot vzorec ali nauk, kako se imajo sestavljati slovanske slovnice. Po njej je tudi naš Metelko l. 1825. sestavil slovensko slovnico: „*Lehrgebäude der slow. Sprache . . .*“, katera je po besedah o. Ladislava Hrovata „podlaga vsem poznejšim slovniciam“.

L. 1810. je Kopitar ocenil „*Slavina*“, nemški časopis za slovansko književnost, katerega je urejeval Dobrovský, a ko je ta nehal izhajati, prišla je za njim l. 1814. „*Slovanka*“. V teh časopisih so dragoceni zakladi za vsakega slovanskega jezikoslovca. — Kakor Kopitar in mnogi drugi slovanski učenjaki, tako je tudi Dobrovský pisal večinoma nemški in latinski, le nekaj malega češki, kar je izdal nekaj časa pred smrtjo. Pisal je samo za učenjake, katerim je bil češki jezik neznan; češki jezik je bil takrat popolnoma izginil iz omikanih družin, le v bornih kmečkih kočah je še imel zavetišče in tamkaj je čakal, dokler se mu ne povrne prejšnja čast in veljava. Ravno zaradi tega pa je češki jezik bil takrat malo olikan za učene razprave.

Razven tega ne smemo pozabiti še neke stvari, ki je posebno značilna za takratno stanje češkega jezika in češke narodnosti. Ko je namreč

¹⁾ Ich bitte Ihrem Dialekt jedes Unrecht ab und schätze ihn nun höher aus ihrer Grammatik und der neuen Bibelübersetzung. (Kopitarjeva spomenica str. 103.)

Dobrovský videl, kako je češki jezik popolnoma izginil iz javnega življenja, kako je njegov obseg vedno ožji, ker so bili celó v ljudske šole že vrinili nemščino, mislil je, da češki jezik že res izmira, da ga kmalu ne bo več slišati, in zato mu hoče s svojimi deli postaviti vsaj nekaj spomenik. Dobrovský je bil bistroumen mož, katerega niso slepile strasti ali predsodki, in je vendar tako neugodno mislil o usodi češkega jezika. V kaki nevarnosti je bil pač tedaj narodni živelj!

V predgovoru „Geschichte der böhmischen Sprache“ l. 1792. priznava sicer, da se mnogi učé češkega jezika, kateri mislijo služiti med narodom, ki šteje nad pet milijonov duš v avstrijskem cesarstvu¹⁾, priznava tudi, da število izdanih čeških knjig raste in da si mnogi rodoljubi prizadevajo, da otmó češki jezik poginu, vendar je napisal te-le besede: „Jako dvomim, da bi se dal češki jezik povzdigniti do res in

¹⁾ Leta 1774. je izdal grof Kinský delo, v katerem dokazuje potrebo znanja češkega jezika. Jezuit Balbin je sestavil obrambni spis za češki jezik. Kmalu je tudi vlada izprevidela potrebo češkega jezika in ga uvédla kot učni predmet v Terezijanumu, na zemljemerski akademiji v Dunajskem Novem mestu in na vseučilišču na Dunaju. Šafařík: „Geschichte der slaw. Sprache und Litteratur“ str. 357—358.

znatno višje stopinje popolnosti, kakor je bil pod vlado Rudolfa, t. j. v zlati dôbi, zlasti zato, ker je to odvisno od mnogih slučajnih okoliščin, ki niso v naši oblasti.“¹⁾ Tudi s svojimi prijatelji je dopisoval nemški, dasiravno je od njih dobival češka pisma. Iz tega ne smemo sklepati, da mu ni bilo mar za narod in da ni imel srca zanj. Nikdar ni niti z besedo, niti z dejanjem tajil svojega naroda, niti oviral njegovega razvoja in napredka v političnem in kulturnem življenju. Prav on je mnogo pripomogel, da se je prebudil češki narod. Njegove jezikoslovne in zgodovinske razprave o češkem jeziku in slovstvu so navdušile srca čitateljev, užgale jim ljubezen do krasnega materinskega jezika, katerega je tako lepo obdelal; brez njegovih del ne bi nikdar delovanje zaslužnih buditeljev češkega naroda rodilo tako lepega sadú. Pospešil je učenje materinskega jezika, razkril njegovo moč in lepoto, postavil trdna slovniška pravila, kar je v vsakem slovstvu potrebno. (Dalje.)

¹⁾ „... so zweifle ich doch sehr, dass die böhmische Sprache im ganzen zu einem wirklich und merklich grössern Grade der Vollkommenheit gebracht werden könne, als sie unter Kaiser Rudolfs Regierung d. i. in dem goldenen Zeitalter war, zumal da diess von so vielen zufälligen Umständen abhängt, die nicht in unsrer Gewalt stehen.“

Sanje.

Auch die Träume sind ein Traum
(Goethe.)

Kadàr zvečer sem legel
Pred leti mlad, vesel,
Z zaveso čarno je prepregel
Dremôtni sèn in svet mi vzal.

In v snù sem videl grade
Na zèlenih vrhéh
In lepe vrte, zlate sade,
In slišal radost, petje, smeh.

In sredi bitij bajnih
Prevzemal me je čar,
V dvoranah hodil sem sijajnih,
Dvoran in bitij gospodar.

A zdaj bedim po noči
In željno čakam dné,
In znojna sraga lice moči
In glasno polje mi srcé.

Za trdom v urah poznih
Obstrè me polu-sèn;
Po krajih tavam čudnih, groznih,
Dokle se ne vzbudim plašèn.

„Vse mine, kakor sanja“,
Oznanja svet tožeč;
Moj duh še tožneje oznanja,
Da tudi lepih sanj ni več.

Anton Medved.

Brata.

„Gladka cesta v senci loz,
Lahki konji, lahek voz,
Pêlji jaderno se v mesto
In izberi tam nevesto!“

Odgovarja mlajši brat:
„Sêbi pojdi je iskât!
Tu sem jaz mladenko vzljudil,
Tu jo bodem tudi snubil.“

„Stôri, kar srcé velí!
V mesto mênî tréba ni.
Gospodinji mi mladenka,
Moja delavna rejenka.

Nji odprt je vrt in hram,
Vse je njeno, kar imam.
Davno ljubim jo globoko,
Nji podam srcé in rôko.“

Govora potihne glas.
Mlajši brat ostavi vas.
Sôlzo mu oko potoči,
Ko se od rejenke loči.

V rôko seže mu deklê,
Vzdih iz prsij ji privrê:
Srečno src bi bilo dvoje,
Zdaj nesrečno bode troje.

Anton Medved.

Lepi Tonček.

(Povest. — Spisal Podgoričan.)

(Dalje.)

Da bi pozvedel resnico, šel je gospod Valentin v ponedeljek k Molčinovim. „Marjetica je bila doslej vedno pametna in poštena, ta mi bo pač najbolj naravnost povedala, kaj se godi.“ Tako si je mislil duhovnik in korakal polagoma po polju. „Čuden svet“, rekel je večkrat sam sebi: „Sedaj se pritožujemo, da so ljudje prepočasni in premlačni za dobro stvar, sedaj zopet, da imajo napačno gorečnost; sedaj imajo premalo vere, sedaj so zopet lahkoverni. Zares, človek tako rad udari na to ali ono stran, a pravo sredo, kjer je resnica in krepost, to zadene tako težko. Ej, slabi smo, slabi! Potrpeti treba pa delati neustrašeno po vesti za blaginjo bližnjikovo.“ Tako se je tolažil vrli duhovnik, ki je ves gorel za svoj stan, kateremu jedina sreča je bila ta, da je videl srečnega svojega bližnjika.

Na Molčinovem je bilo vse vznemirjeno ob prihodu gospodovem. Zlasti ženski sta težko skrivali veliko zadrego. Tudi gospodu Valentinu ni bilo tako lahko pri srcu, kakor drugikrat, ko je prišel na Molčinovo dobre volje in brez skrbi, ter je lahko izpraševal in odgovarjal. Kako mu je bilo težko, ker je prišel kakor preiskovalni sodnik, in mu je pravil že prvi pogled, da ni vse v redu!

Izprva so se pogovarjali o vsakdanjih stvaréh; ženski sta bili od sile malobesedni in spogledovali sta se; Marjetica je bila sedaj rdeča, sedaj blede; mati pa ni vedela, kaj bi storila, ali bi odšla, ali bi ostala pred duhovnikom.

Naposled se je vendar razpletel pogovor, in gospod Valentin zastavi urno Marjetici vprašanje:

„Zakaj nisi več tako pridna, Marjetica, kakor si bila nekdaj? Nič več te skoro ne vidim v cerkvi!“

Marjetico je pa vzburilo in vsplasil to vprašanje. Pobesi oči in kri ji zalije obraz. Nekaj jo je tiščalo v grlu, da ni mogla odgovoriti, kakor bi bila rada in bi bila morala. Vest jo je priganjala, naj je odkritosrčna, ali obljuba in prisega ji je vezala jezik. Na pomoč ji pride mati:

„Veste, gospod, delo imamo; dela je dosti, pa se ne moremo odtrgati od doma.“

„Tudi v nedeljo delate?“ zavrne jo ljubeznivo kapelan.

Nobena se ne more opravičiti.

Ker pa gospod ni hotel pustiti lepe prilike, vpraša vznemarno:

„Ali se ne možete nekaj?“

„Od nas se nihče ne moži, samo drugi nas hočejo. Petáč je bil prišel k nam, da bi dobil nevesto za svojega Lukca“, pové mati. „Toda ni bilo nič!“

„Zakaj mu je ne daste?“

„Ej, gospod, ne moremo je še. Pri delu je ne moremo pogrešati, in premlada je še.“

Da bi vendar zvedel vsaj nekaj, vpraša:

„Kaj pa s svetnikom?“

To skromno vprašanje zaprê ženskama sapo, da se spogledata in se prestrašeni ozreta v gospoda, ki ju je živo motril.

„Ali nimaš ž njim nekaj opraviti, dekle?“

V taki stiski Marjetica še ni bila, kar živí. Resnico je morala govoriti svojemu izpovedniku, toda ‚prisega‘ — kakor si je rekla — branila ji je odgovoriti vprašanju. Boj je divjal v njeni neizkušeni duši. Na jedni strani ji je pretila zamera mašnikova, na drugi strani ni hotela škodovati nikomur. Kdo vé, kaj pride iz tega, če pové!

„Povej mi, s kom si se pečala?“ vpraša gospod trje.

„Nič ni bilo nepoštenega, nič hudega ni storila moja hči“, potegne se zanjó mati, ko zbere svoje misli.

Marjetica zbeži, da se izogne nevarnosti, izdati skrivnost ter prelomiti obljubo. Sedaj je nadaljevala mati:

„Ako morate vedeti, povem vam vse. Pečala se ni z nikomer. Res je, da ni bila nekaterikrat v cerkvi, kakor je imela navado poprej, zato pa še ni bila na slabi poti. Bila je pri shodih, kjer so bili tudi drugi pošteni ljudje, kjer je molila in delala pokoro. Vsi pravijo, da jih tam uči svet mož pripravljati se za nebesa in nič drugega. Zakaj se ni omožila, naj ne skrbi nikogar. Pametni in previdni smo sami dovolj, da vidimo, kako bo bolje zanjo“, dejala je potem osorno Molčinka.

„Ali poznate dobro onega človeka, ker se tako poganjate zanj?“

„Nisem ga še videla in žal mi je, da ga nisem. Slišala pa nisem o njem nič hudega. Vsi trdé, da je pobožen in svet mož. Ako ne verjamete, prepričajte se sami v nedeljo na Belem Potoku; tje pride“, izdá se v naglici Molčinka, kateri je bil vzrastel pogum.

Gospod Valentin je pa našel takoj drug načrt, ko je slišal, kam pride Tonček. Pogoltne jezo, katero so bile provzročile osorne besede Molčinkine, in pravi mirno:

„Dobro! — Nič se ne togotite! Ako pa hočete Marjetici dobro, imejte jo doma! Ne puščajte je laziti okrog. Saj veste, da ni prav, puščati v nemar cerkev in hoditi za ptujimi ljudmi. Sicer pa ne zamerite, mati; upam, da se bomo videli še prav veseli. Z Bogom!“

VI.

Nestrpno je pričakoval gospod Valentin nedelje. Stokrat si je bil že sestavil načrt za svoje delo, kako da zaloti in prime Tončka in ljudstvo. Bal se ni ničesar; da pa utegne doživeti kako sitnost ali bridkost, to si je mislil že naprej.

V nedeljo okoli treh popoldné je stal gospod Valentin za debelim drevesom poleg steze, ki vodi v temno hosto ob Belem Potoku. Pričakoval je shoda in je tu gledal na ljudi, da jih spozna in potem prasne za njimi. Šli so hlastno, posamez, po dva, ali v gručah, ženske in moški, mladi in stari, imoviti in ubogi. Nihče ga ni zapazil. Četudi mu je délo težko skrivati se, moral se je udati, ako ni hotel ljudij prehitro oplašiti.

Ko je ménil, da ne pride več ljudij mimo, krene oprezno za zadnjim, ki je ves vznosen hitel po poti. Prišel je bil izvestno od daleč, ker je bil ves oprasen. Čez kakih deset minut hoda zagleda gospod Valentin med drevjem na pol podrto oglarsko kočó in na travniku okoli nje ljudij glavo pri glavi. Obstane, da bi videl, kaj počnó. Še so prihajali od tu in tam ljudje.

Neugodno mu je bilo, ker je prišel ravno za kolibo, da ni mogel videti tje, kamor so vsi upirali oči, kjer je bil Tonček. Ker je množica klečala in molčala, slišal je posamezne latinske besede, ki so se brez zveze in pomena razlegale prisiljeno in kakor obupno od kočé. Jasno mu je bilo prvi hip, da se godi ali prevara ali pa neumnost. Nevolja, ki ga je prešinjala zaradi tega, priganjala ga je, da bi planil pred ljudi in jim razkril njih slepoto. Toda radovednost ga je še pridrževala na mestu. Ko pa začuje za seboj hojo, stopi naprej med množico.

Ako bi bilo treščilo v kolibo, gotovo se ne bi bila množica prestrašila bolj, kakor sedaj, ko je stopil med njo gospod Valentin. Sveta jeza mu je žarela na obrazu. Iskal je Tončka, kje bi ga uzrl. Ker je pa ravno klečal pred svojo knjigo, ni ga takoj zagledal.

Kakšna je bila množica, po kateri se je oziral gospod Valentin! Nekateri so povešali oči v tla, kri jim je zalivala obraz, drgetali so od razburjenosti po vsem životu, potuhnjeno so se skrivali za hrbet prednikov, jezili so se nase in na gospoda, ki jih moti; nekateri so pa godrnjali. Hipoma začne Tonček moliti rožni venec glasno, da ga je vsak čul. Opozorjen je bil na prihod kapelanov.

Gospod Valentin, iz katerega je hotela bruhniti vsa razkačenost, bil je sedaj zopet miren, ker ni hotel motiti molitve rožnega venca. Molil je celó za Tončkom. Ljudje so bili izprva nekam iznenajeni, potem so pa ubrano molili. Gospod Valentin je hotel čakati konca molitve; med molitvijo pa opazi, kako se nekateri umikajo v grmovje. Videl je, da imajo ljudje slabo vest, ker se mu umikajo. Množica je kopnela in se krčila, kar je gospoda sililo na smeh. Rožni venec je bil nenavadno dolg. Tonček se je ozrl večkrat nazaj, da je videl gospoda. Ko na veliko zadovoljnost kapelanovo sklence rožni venec, zapoje Tonček še navadno shodno pesem. Videlo se je, da hoče zadrževati kapelana ali pa pokazati, da se ga ne boji. Prav to pa je dražilo nekoliko vročerknega gospoda. Naposled bi se celó zdelo, da je prišel tudi on udeležiti se Tončkove pobožnosti, ne pa zavrniti ga in razgnat ljudstvo. — Ko se pevanje za nekoliko časa ustavi, porabi kapelan priliko, da stopi še bliže pred ljudstvo in Tončka.

„Ljudje božji, kaj delate tukaj?“ zakliče jim glasno. Ko je v odgovor dobil samo nerazločen šum in je videl nemirno gibanje ljudij, obrnil se je naravnost do Tončka in ga krepko nagovoril:

„Če je res kaj božjega strahú v tebi, odgovôri, zakaj sklicuješ ljudi semkaj v te samotne kraje!“

Tonček je bil v zadregi. Ni vedel, ali bi odgovoril, ali bi molčal. Pamet mu je rekla, da je bolje molčati, kakor ziniti kaj neumnega. In molčal je ter gledal navidezno miren predse.

„Odgovôri torej vendar, zakaj so ljudje tukaj!“

To vprašanje je bilo tako odločno in zapovedovalno, da je Tončka spravilo iz trdovratnega molčanja.

„Saj sami vidite, da so prišli molit in pokoro delat.“

Ko to izreče, pobere knjigo s tal — prav podobna je bila mašni knjigi — in se obrne v kolibo. Morda ga je skrbelo, da bi se utegnil gospod Valentin mešati tudi v drugo stvar, kaj je namreč z darovi.

A kapelan se ni dal tako hitro odpraviti. Tudi on stopi v kolibo, da bi videl še natančneje, kaj so prinesli danes ljudje za samostan. No, videl ni mnogo več; bilo je že vse pospravljeno. Gospod Valentin se je torej zopet polotil Tončka, češ, tukaj v kolibi mu bo odgovoril naravnost. Zato ga vpraša zopet:

„Povej mi sedaj, kaj počenjate tukaj v samoti?“

„Rekel sem vam že, da molimo in delamo pokoro.“

„Kaj pa darovi, ali so ti za pokoro?“

„To je za samostan.“

„Kdo ti je dal oblast, nabirati za samostan? Kdo te je poklical sem, da begaš ljudi po naših krajih?“

„Kdo me je poklical? Bog sam me je poklical. Ali še tega ne veste?“

Kapelana je sililo na smeh, ko se mu je Tonček nekoliko v strahu, nekoliko drzen tako odrezal. A nevolja ga je takoj prevzela:

„Kaj praviš: Bog? Ne Bog, ampak neumnost ali pa hudoba te je sem poslala. Ali ne veš, da je postavil naš Izveličar za svoje namestnike apostole in njihove naslednike? Ali misliš, da smé vsakdo učiti ljudi, kakor se mu zljubi? Ali se nič ne bojiš Boga?“

„Gospod, verjamite mi, da nisem nikomur storil nič žalega in nikogar pohujšal. Če nabiram za samostan darove, ni to nič napačnega.“

„Pa kdo ti je dovolil? Ali se samostan zida tje v en dan? Pokaži mi škofovsko pismo!“

„Ej, to se lože dobi, kakor denar.“

„Denar? Ta je lepa! Kako hudo se ljudje pritožujejo, če jih prosimo za kako popravo v cerkvi. Sedaj pa naj dadó kar na slepo srečo: ali je to prav?“

Med tem pa je čakala pred kolibo množica že težko, kaj bodeta ona dva ukrenila. Večina se je hudovala nad kapelanom, ker jih je prišel motiti. Doma naj ostane in moli v cerkvi, kaj bi lazil todi za ljudmi, tako se je čulo. Nekaj

nestrpnih radovednežev stopi v kolibo, in ta trenutek porabi Tonček, da se med njimi izmuza iz kolibe. Hipoma nastane nered in zmešnjava. Ženske, ki so dotlej klečale, začno se pehati in suvati, moški godrnjati in se porivati.

Gospod Valentin ni vedel, kaj bi storil, ali bi šel k ljudem pred kolibo, ali bi se pomenil z onimi, ki so bili prišli motit pogovor.

Obide ga pogum in želja, da bi govoril ljudem, katerim ima oznanjevati besedo božjo. Može odrine ven in stopi pred ljudi.

„Ljubi moji verniki, kaj delate tukaj? Ali nimate cerkve za molitev? Zakaj hodite za neznanim človekom, ki vas moti?“

Gospod nekoliko obstane, da bi videl, kaj porekó ljudje. Toda, ne da bi se kesali zaradi očitjanja, odzove se trdovratno godrnjanje, in mračni, srpi pogledi se upró vanj, ne obetajoč mu nič dobrega.

„Svetnik! Svetnik! Svetnik!“ oglasé se nekateri.

Ta trdovratnost in brezumnost razdraži kapelana iznova, da zakriči:

„Kakšen svetnik? Vi ste nespametni slepci, ki vse verjamete! Kaj počenjate? Zakaj se skrivate po samotah, ako ste na pravi poti?“

„Kdor sam lazi po samoti, naj je ne prepoveduje drugim!“ zavrne ga star dedec.

Glasno pritrdjevanje ga vspodbudi k trdovratnosti.

„Ali ne veste, kaj govori sv. pismo: Kdor vas posluša, mene posluša; kdor vas zaničuje...“

„Ali naj zaničujemo svetnika?“

„Zapeljivca, ne svetnika! Ali je to svetnik? Ali vas ne moti in od cerkve odvrta? Zakaj je pa ubežal?“

„Poslušajte! Gorjé mu!“

„Vi bodete pogubljeni, ako bodete še drli za njim!“

Iz množice stopi pred kapelana malinar, sloki Janez, najstrastnejši pristaš Tončkov; srdito pogleda gospoda Valentina in se zagrozi:

„Ako bodete še dalje zasramovali našega svetnika, ne bo se vam godilo dobro. Molčite in poberite se!“

„Poberi se!“ zatuli množica.

Gospod Valentin je bil grozno iznenajen, zakaj ni se nadejal, da je ljudstvo že tako zbesnelo.

„Ali me ne poznate? Ne veste, kdo sem?“

„Poberi se! Nečemo te! Primite ga!“

In ljudje so se jeli gibati, kakor da nekaj hočejo.

Gospod Valentin je izprevidel, da ne opravi danes nič, da so strune že dovolj napete, da se torej mora drugače zaježiti škodljivo delovanje Tončkovo.

„Poberi se!“ razlegne se srditeje kakor prej.

Kapelan je vedel, da z besnimi ljudmi se ne dá pogovarjati. Zato jim zapreti:

„Pomnite, da pride za vsako pregreho kazen! Vtepalo se vam bo še vse brezbožno počenjanje!“

Po teh besedah se naglo obrne in odide domov.

Za njim je vršalo, vmes so se pa razlegali grozeči klici.

Tonček se je bil umaknil v bližnje grmovje in od tam gledal, kaj se bo zgodilo. Videl je, kako so ljudje grozili gospodu Valentinu, kako so se drzno in grdo vèdli proti njemu, kakor bi ne bil mašnik; videl, kako je naposled odšel, in — radi povemo — Tončku se je zdelo tako ravnanje hudo in napačno. Če je bil tudi njemu nasprotnik, pa je mašnik božji in maziljenec Gospodov. Če množica tako ravna, gotovo ni na pravi poti.

Vest ga je spekla, da je on sam tega kriv; ljudstvo je res divje in surovo ravno sedaj, ko je prišlo molit in delat pokoro. Prav vest mu je branila, da se ta dan ni več pokazal ljudstvu, ampak odšel po gozdni poti. Polagoma je odšlo tudi ljudstvo.

Oni večer sta imela kapelan Šarabon in njegov župnik važen razgovor.

„Ali vam nisem pravil, kako je? Prepričal sem se na svoje oči, da je ljudstvo zašlo na kriva pota.“

„Ne bodite vendar taki! Vsaka malenkost se vam zdi hudobija, vsaka nenavadna pot vam je pot v peklo. Potrpite, gospod, vse bo prešlo samo ob sebi!“

„Ali ni to dovolj, da so se drznili psovati me in poditi? Ali je to pobožnost?“

„Vi ste ljudi razdražili, zato so bili na vas hudi. Sicer pa so vneti za molitev, ako gredo tako daleč.“

„Zapomnite si, gospod župnik, da bo drugo pot kak zapeljivec obrnil ljudstvo na nasprotno stran. Sedaj hočejo biti goreči v molitvi, a ko jih dobi kdo drug v roke, bodo postali malomarni za vero in molitev, duhovnikom bodo ne samo obrnili hrbet, ampak jih zaničevali, zmerjali in grdili. Tako je naše ljudstvo. Pač dobro je, toda omahljivo, nevedno in zato potrebuje vodnikov, kakoršne je postavila sveta cerkev sama. Tako je moje prepričanje. Rad, jako rad imam naše ljudstvo, a zanesti se nanje ne morem. Zato lepo prosim, gospod župnik, pomozite mi, da zopet v red spravimo to stvar.“

Menila sta se še dolgo, in naposled je bil tudi župnik teh mislij, da je nevarno puščati ljudstvo po takih potih in da je je treba vedno umno voditi, če hočemo ohraniti mu mir in pravo krščansko življenje.

VIII.

V prijazni bistriški dolini so potekali dnevi brez velikega hrupa. Vse se je vršilo nekam redno. O svetem Tončku se ni govorilo več toliko, ker se niso več shajale množice ljudij kakor pred tedni. Nekateri so mislili, da se je „svetnik“ ujezil in šel drugam, kar so jako obžalovali, drugi so pa vedeli, da je še v dolini, kjer se skriva po samotnih seliščih in zbira okoli sebe le najzanesljivejše ljudi.

Tistega dné, ko ga je bil pregnal z Belega Potoka trški kapelan Šarabon, mahnil jo je bil v Malo goro. Tri dni se je skrival, ker se je bal orožnikov. Ko je videl, da ni nevarnosti, pomaknil se je zopet v dolino, kjer je dobil zavetje pri dobrih seljanih. Po dnevu je tičal v sobi, zvečer pa je obhajal razne pobožnosti z ljudmi, kolikor jih je moglo v sobo. Vsi shajalci so bili jako nevoljni, da se morajo tako skrivati, in mnogo so se trudili, da bi zvedeli izdajalca.

Molčinova Marjetica ni bila ono usodno nedeljo pri Tončkovem shodu. Bala se je, odkar je gospod Valentin popraševal o tej stvari. A kako se je šele prestrašila, ko je slišala, kaj se je bilo zgodilo na Belem Potoku. Zavest ji je očitala, da je prelomila obljubo, ker je prav za prav po njej zvedel gospod Valentin, kje dobi svetnika.

Očitala je materi, zakaj ni molčala pred gospodom, zakaj je izdala shajališče. A mati ni hotela biti prav nič kriva. Polagoma se je hči umirila, in morda bi se bila pomirila vsa hiša, ko bi ne bila prišla k Marjetici nekega večera znana nam Marijanka.

Kaj jo je neki privédlo sem na Molčinovo? V skrbi je bila za svojo učenko in se bala, da bi se utegnila izneveriti svojim sklepom. Pa tudi naznaniti ji je hotela, kje je sedaj Tonček in kam se nekateri izvoljeni shajajo. Tudi jo je povabila, naj pride kmalu tje, ker tam bo naposled zvedela, kateri stan naj si izbere.

Kakor je povedala Marjetici Danska Marijanka, bil je tedaj Tonček na Bistrici pri slokem Janezu.

Janezov malin na Bistrici je veliko poslopje na samotni, ležeče daleč od okrajne ceste in občinske poti. Po ozkem kolniku se pride od malina na občinsko pot, dve ali tri steze držé v stranske vasi. V malin prihajajo ljudje največ po opravkih, sicer malokdo zaide vanj. Pri slokem Janezu se je oglasil največkrat naš Tonček. Janez mu je bil zvest, vrh tega tudi radodaren. V malinu je bil Tonček varnejši, kakor po drugih seliščih, kjer bi prihajanje in odhajanje ljudij vzbujalo pozornost.

Tu le-sem se je napotila Marjetica drugi večer po pogovoru z Marijanko. Šla je urno po kolovozni poti, zatopljena samó v misli o svojem stanu, ne meneč se za nič drugega. Bila

Mati Božja. (Slikal G. Staal.)

je preprosta in pogumna deklica. Prav zato in ker je bilo že nekoliko mračno, ko se je bližala malinu, ni opazila, da sta prihajala po mali

stezi od leve dva možaka, slabo opravljena, kakor bi bila delala v gozdu. Šele, ko stopita s steze na kolovozno pot, zagleda Marjetica

obe postavi in se nekoliko zgane. A mislila ni nič žalega, češ, delala sta v gozdu in sedaj gresta v malin. Celó pozdravi ju, ko ju dojde, potem pa hoče stopiti naprej, ker je hodila hitreje kakor ona dva.

„Kaj se ti tako mudi, deklica? Pojdim skupaj, da bo večja družčina“, reče mlajši in se odurno zasmeje.

„Vidva gresta počasi, meni se pa mudi“, veli Marjetica in hoče zopet naprej, a drugi stopi tudi hitreje in jo hoče ustaviti.

„Počakaj vendar, saj ni daleč do malina in do svetnika; midva greva tudi tje. Zakaj bi ne hodili vsi trije skupaj?“

Marjetica se je res nekoliko ustavila in šla počasneje, ne da bi kaj odvrnila. Ona dva sta pa govorila vsakdanje stvari in pospešila korake, da sta bila skoro vštric deklici. Par streljajev gredó tako vsi trije; Marjetici je bilo mučno v srcu. Ko pa pridejo do steze ob desni strani, pravi starejši:

„Deklica, pojdim po tej stezi; tukaj je bliže.“

„Oh, čemu tje? Le naravnost!“

A možak se ni zmenil za odgovor, ampak prijel deklico za roko in jo hotel obrniti na stezo.

Nepopisen strah prešine sedaj ubogo Marjetico. Kar je slišala kdaj o roparjih in strahovih, vse ji pride hipoma na misel. Kakor bi trenil, iztrga roko moškemu, zasučé se in steče z neverjetno naglico po kolovozu nazaj. Moška se najprej spogledata, potem pa jo udarita oba za njo. Začela se je grozna gonja. Kakor beži srna pred pasjo lovsko jato, tako je bežala Marjetica pred preganjalcema. Strah dá moči; deklica je hitela urneje, kakor ona dva, in ju je imela kmalu nekoliko za sabo. Čim dalje bolj zadaj so se slišali koraki moških, in že ji je sijala vesela nada, da jima uide. Toda zasopla se je bila, moči so jo jele zapuščati. Videla je, da ne bo mogla dolgo tako bežati. Za gričkom, kjer ni videla preganjalcev za seboj, zavije s kolovoza v stran, da bi ju zmotila. Vajena take hoje, tekla je še vedno urno med drevjem in grmovjem, dokler ni zaslišala šumenja bližnjega potoka.

„Čez potok!“ reče sama sebi in poleti po jarku do bistre vode. Pogleda, kje bi bila najplitvejša, in brez pomišljanja jo udari čez potok. Vsa premočena pride čez. Ob bregu se je vspe njala med grmovjem in kmalu prišla v goščavo. Srce ji je bilo tako, kakor da se hoče razpóčiti, sapa ji je uhajala, morala je obstati in nehoté je sedla na tla.

Sreča ji je bila mila, preganjalcev ni več čula. Toda mraz jo izpreleti, ko je sedela nekaj trenutkov. Njena kri je bila vsa razvnetá, mokra

je pa bila do kože, vsled česar ji je bilo kaj neprijetno in slabo. Ko se ji je zdelo, da ni več v nevarnosti, vstane in se ogleda, kje je. Spozna, da je daleč od doma in vrh tega precèj v stran od poti. Toda nazaj na pot iti ni kazalo, ker morda ona dva tam prežita; zato je polagoma šla po grmovju ob bregu naprej s težavo, ker je bilo skoro že temno. Za kake četrte ure pride na senožet. Četudi ji je bilo hudo v glavi, vendar je z veseljem pozdravila ložjo pot in zdrčala navzdol do potoka, da bi ga zopet prebredla in potem krenila proti domu. Kakšna sreča se ji je zdela, da je bila tema, ko je šla proti domači hiši! Kaj bi sicer ljudje rekli, kaj bi si mislili!

A kdo sta bila ona dva človeka, ki sta bila napadla Marjetico? — Ono shajanje in donašanje darov je hotelo porabiti nekaj malopridnežev v svoj dobiček. „Čemu bi donašali Tončku denar in blago“, reklo je par potepuhov, „mari ga mi vzamemo!“ Dva taka človeka sta prežala oni večer na dohajajoče ljudi in sta hotela nekaterim s silo odvzeti denar. Molčinova jima je prišla v roke, pa srečno tudi ušla. Videlo se je, da sta bila šele začetnika v takem rokovanjaštvu. Tem bolje sta pa znala krasti po dnevu in po noči v hišah in hlevih. Sedaj sta se delala za berača, potem za delavca, drugič za popotnika. A ta dva nista bila sama, marveč kmalu se je nabrala cela družba tatov, silnih in zvitihi grabežev, ki so ljudem delali veliko škodo.

Na Molčinovem so bili kaj vznemirjeni, ker Marjetice tako dolgo ni bilo; Molčina, on in ona, sta si očitala, da premalo pazita nanjo, in drug drugemu sta si oponašala, da ji dajeta potuho. Zadnjo besedo je rekla odločna Molčinova mati, ki je dejala, da se ni bati za hčer, saj je dosti pametna in tudi ni šla v nikako nevarnost. Vendar žena ni mogla zaspiti zaradi dušnega nemira, in ko potrka ob najstih Marjetica na duri, gre ji hipoma odpirat. Oh, kako se prestraši vse premočene in premrazene hčerke, ki je stala pred njo! Groza je bilo mater, ko je slišala o hčerinem begu, tresla se je s hčerjo vred po vsem životu. Česar ji niso dopovedale besede duhovnikov, sedaj ji je bilo mahoma jasno, da ni bilo nikakor prav puščati mlado hčer samo med nepoznane ljudi. Kako lahko se zapravi poštenje in življenje! In kdo bi bil kriv take nesreče? Mati, ki bi morala biti dovolj pametna in voditi svojo hčer, ne pa trmasto nasprotovati možu.

Marjetica je silila v posteljo, da bi se odpočila in umirila, pa tudi, da bi ne prišli drugi domači gledat je in nadlegovat z vprašanji. Oh, kakšne sanje so jo mučile po noči! Grdi in zarastli moški so jo lovili in za njo vpili, ona pa je hitela ob bregu potokom, da bi ušla. A

zdrsne se ji, da pade v vodo. Voda jo zaliva od vseh strani; kako ji je mrzlo, roke steguje in kliče mater — — —

„Marjetica, Marjetica!“ jo pokliče mati, ki je prišla k hčerini postelji in našla razmetano njeno odejo. Odene jo, in hči kmalu zopet zaspi.

Drugo jutro Marjetica ni vstala; tožila je izprva še vedno o mrazu, potem pa o vročini. Obraz ji je začel žareti, debel pot jo je oblil, ob enem je čudno govorila, kakor bi se ji mešalo.

„Moj Bog! Moj Bog! vročnico ima!“ zajoče mati in ji briše pot z obraza. Zares huda bolezen se je lotila deklice; pa saj ni bilo čudno pri njej, ki je prejšnji dan prebila toliko strahú, tako napenjala svoje moči in se tako močno prehladila.

Molčina je hčerina bolezen pretresla; pred enim dnevom je bila še zdrava kakor riba, ali sedaj že nikogar ni poznala.

„Po gospoda pojdi in prosi jih, naj pridejo pogledat!“ reče žena možu.

Molčin je hitel v trg po gospoda Valentina. V trškega „padarja“ — bil je mož iz stare šole — so imeli ljudje malo zaupanja in so ga baje klicali le tedaj, kadar je bilo treba koga spraviti pod zemljo.

Gospod Valentin gré brž z Molčinom; med potoma zvé, kako je zbolela hči. Ošteval je pošteno Molčina ter mu očital, da je sam kriv hčerine bolezni. Zato je pekla vest še bolj očeta,

in bal se je resno, da mu umrje. S strahom in upom sprejme Molčinka gospoda; a ni ji očital trdovratnosti in nepremišljenosti, saj je videl, da je že dovolj kaznovana.

Marjetica ni umrla, dasi je bila jako bolna. Dali so ji sicer zakramente za umirajoče, a gospod Valentin je stariše za dva dni potolažil, rekoč, da bo njena krepka narava kmalu premagala vso nevarnost. Tako je tudi bilo. Kako se je hčere veselila Molčinka! Ni ji mogla prehladiti modrih nasvetov gospoda Valentina, po katerih so jo zdravili in tudi sezdravili brez zdravnika. Sedaj je vedela, kdo je njen pravi prijatelj in pastir, kdo pa samo moti mir in srečo v družinah in soseskah.

Večkrat so se bili pri Molčinovih oglasili orožniki. Hoteli so govoriti z Marjetico. Seveda jih niso pustili k bolnici. A ko je že hodila, povedali so ji, kaj hočejo orožniki. No, povedati ni mogla mnogo, saj ni gledala nobenega onih klatežev v obraz, le to je vedela, da sta bila slabo oblečena, kakor gozdna delavca.

Če so bili pa marljivi orožniki, bili so še marljivejši tatovi in grabeži. Ni bilo dné, da bi se ne bilo slišalo o zlodejstvih. To je ljudi tako plašilo, da so čim dalje bolj pozabili Tončka in jeli čudne reči govoriti o njem. Rekli so, da je celó on poslal nadnje to tatinsko druhal.

Tako hitro premeni ljudstvo svoje misli, tako naglo se zapravi njegova milost.

(Dalje.)

Tlačanje.

(Povest. — Spisal Podravski.)

(Dalje.)

VI.

Ura je bila že devet, ko zapazita čuvajoča stražnika, da se nekaj črnega pomika iz doline navkreber proti koči. Takoj pokličeta tovariše, ki pridejo hipoma gledat. In res, stražnika se nista motila. Ostre oči drvarjev so videle, kolikor se je dalo videti ob tem času, da so ta črna, počasi bližajoča se bitja ljudje, in sicer že poprej napovedani lovci. Sedaj pa le gorjače v roke, težko pričakovani trenutek je prišel! Mahoma posežejo v kot vsak po svojo gorjačo, le stražnik je držal v roki ostro nabrušeno sekiro. Ker pa so bila vrata za vse preozka, zato so mogli le spredaj stoječi drvarji opazovati napadovce, ki so se počasi bližali, boječ se, da se v klancu preveč ne upehajo.

Drvarji, ki so težko pričakovali napada že poprej, postali so sedaj kar nestrpni. Vse prepočasi se jim je bližal sovražnik. Nekateri izmed njih bi bili radi kar zdirjali nanj iz koče, tako so jih srbele roké. Toda kaj takega bi bilo sedaj, ko so tako dobro zavarovani, naravnost neumno. Hoté ali nehoté so morali čakati, da pride sovražnik dovolj blizu pred napeti lok.

Tudi tega čakanja je bilo naposled konec. Temne postave so dospele tiho prav pred napeti lok. Sedaj dvigne stražnik sekiro ter preseka pripeto vrv. Vrv se utrga, lok šine po zraku, na gazu pred kolibo pa se začuje grozen krik. Spredaj stopajoči lovci so grozno zatulili ter po bliskovo naglo popadali nazaj na poslednje, ki niso mogli razumeti, kaj se je zgodilo. Kakor bi trenil, ležali so vsi razmetani po

debelem snegu, nekateri so pa še grozno vpili, ker jim je močni lok zdrobil noge.

„Ali so tu domá sami zlodeji, ali kaj?“ zavpije vodja Kašner, ki je tudi odletel, pa tako srečno, da je ostal nepoškodovan.

„Le čakaj, pokažemo ti zlodeja!“ zakričé mladeniči ter planejo z gorjačami na napadnike. Kmalu so pri onih, ki so se osupli pobirali, ter jih jamejo brez usmiljenja udrihati po hrbtih. Tudi Kašner je dobil nekaj prav gorkih to noč, zato je urno utekel iz te vroče kopeli ter dirjal navzdol, kolikor so ga mogle nesti nepoškodovane noge. Kaj se zgodi s tovariši, ki so obležali ter grozno stokali, zato se on — njih vodja — ni mnogo zmenil.

Le v dolini, ko je bil že na ravni poti, ustavi se nekoliko ter pogleda nazaj, ali ne pridejo za njim tovariši. Da bi jim šel pomagat, to mu ni prišlo v misel. Ko pa zagleda nekaj temnih senc za seboj, domisli se brž, da bi utegnili biti preganjalci, zato jih niti ni počakal, marveč dirjal je, da so ga komaj pete dohajale. Kmalu mu postane vroče, da mora razpeti kožuh ter sneti klobuk z glave. Gologlav in ves zasopihan je bežal dalje. Ko pa naposled ni mogel več teči radi prevelike sape in odrevenelih nog, zgrudi se kraj pota v sneg ter sklence počakati preganjalce, naj se zgodi, kar hoče.

Kmalu dospeta za njim ona dva, katera je opazil že poprej ter ju imel za preganjalca. Toda pokazalo se je, da sta bila le lovca, njegova tovariša. Ker Kašner ni hotel vstati, obstaneta tudi ona ter počakata. Kmalu pridirjajo še trije, čez nekaj časa še štirje, ki pa niso več tekli tako urno, potem pa nobeden več. Izmed dvajsetih je torej komaj polovica srečno odnesla pete in zdrave ude.

Kašner se je jezil, da je bil ves penast. Take sramote še ni doživel, odkar se peča s tem lovom. Pa tudi skupil jo je bil, da še nikdar tako, in pričakovana bogata nagrada je splavala po vodi. To poslednje zlo ga je najhuje bolelo. Za noben denar ne bi bil šel po dnevu nazaj, od koder je prišel, in jako mu je bilo všeč, da je zimska noč dovolj dolga, da je lahko v svitu že doma, če gre naprej brez odloga. Pomislivši to, spravi se naposled na noge ter gre s svojimi klavnimi tovariši molče po cesti proti Dravi. Dospevši domov, počil si je le nekoliko, potem pa odšel v grajščino, v Pogštanj, poročat o nezgodi, ki ga je bila doletela.

Drvarji, ko so zapodili v beg poslednje lovce, ki so še mogli hoditi, niso se znašali nad ranjenci, ki so že brez tega grozno vpili in stokali. Ko opazijo, da jih je obležalo toliko, jelo jih je prav skrbeti, kaj bi sedaj počeli ž njimi? Dasi so ranjenci njih sovražniki, vendar so ljudje, njih bližnjiki, katerim so dolžni pomagati, da

ne zmrznejo in ne umrjejo brez duhovnika. Urno skoči jeden v kočo po svetilnico ter pride nazaj s prižgano svečo na mesto bojišča. Nekateri izmed lovcev so že sedeli ter se prijemali za rano, kaki trije pa so ležali nepremično ter samó grozno ječali, ker se radi polomljenih nog niso mogli ganiti. Posvetili so vsakemu v oči, in Francè je skoro vse poznal, saj so bili iz njegovega obližja. Ko bi mu bil kdo povedal, da se bodo kdaj tukaj videli, ne bi bil tega verjel za noben denar; toda kaj se vse ne pripeti na tem svetu? Poprosil je torej tovariše, naj poiščejo sani ter odpeljejo ranjence v dolino kam pod streho, ker tukaj bi jim bili le v nadlogo, in vrh tega tudi v koči ni bilo dovolj prostora. Ta nasvet je bil tovarišem všeč, in nemudoma se odpravita dva, da poiščeta na stropu spravljene sani. Ko jih privlečeta, posadé manj poškodovane lovce na nje, nato pa zdrčé štirje ž njimi v dolino. Niso se ustavili poprej, dokler niso dospeli do znanega nam krčmarja Rebka. Ostale tri lovce z zlomljenimi nogami pa položé ostali tovariši na nosilnice ter jih odnesó v temni noči k bližnjemu kmetu, da se tam ozdravijo.

„Sedaj smo se jih, upam, odkrižali za zmiraj“, pravi jeden, katerega so tovariši klicali Luko, ko se proti jutru zopet zberó v koči. „Sedaj nas bodo pomnili in pustili v miru. Samo to mi je žal, kakor trdi Francè, da onega vražjega Kašnerja nismo ujeli. Temu bi bili našteli nekaj palic, kakor bi on rad, da jih nam naštejejo, ker nas je šel lovit. Njemu bi se tako mazilo prav privileglo.“

„O, tako brez škode menda ni odnesel petá“, omeni drugi, „saj smo pridno tolkli po vsakem, ki se je pobiral. Zakaj nas hodijo tako lovit, kakor bi bili zverina in ne ljudje?“

„O, da bi le teh pohablencev kateri ne umrl!“ povzame tretji. „Kaj takega nismo mislili, saj nismo razbojniki. Tudi Prelaznik bo imel ž njimi nadlego, če mu bodo dolgo stokali v hiši.“

Škoda, da nimamo žganja, sedaj bi se prilegalo po tolikem trudu“, reče četrti, na kar gre kuhar iskat ter res najde velik zaklad, jedno polno steklenico, ki je urno šla iz roke v roko in navdajala s svojo tekočino junake z novim pogumom.

„Jaz pa trdim“, omeni Francè po krepkih požirkih, „da sedaj ne bo za nas nič kaj varno, zlasti ker je Kašner odnesel peté. Ne bo imel poprej mirú, dokler se ne maščuje nad nami. Ubežniki smo le nesrečni. Toda branili se bomo do poslednjega izdihljeja.“

„Naj le pride še drugič, pa nam ne uide“, odvrne Luka, ki bi bil najrajši sam sebi pripisoval vso zaslugo nocojšnje zmage.

Takó pogovarjaje se so izpraznili naposled steklenico in šli počivat. Prestana nevarnost jim je še v spanju vzbujala hude sanje.

VII.

Preteklo je nekaj mesecev, sneg se je jel tajati, in pomlad viharnega 1848. leta se je bližala. Po vsem našem cesarstvu je vrelo ter kazalo, da se zbira grozna nevihta. Gospôdi v grajščinah so gorela tla pod nogami, ker se je povsodi razlegal neprijetni glas, da mora nehati tlaka in desetina; kmet pa tudi ni rad zahajal na polje, ker so se od vseh strani čule plašne novice, da pride sovražnik v deželo. Nekateri so trdili, da pridejo Italijani, drugi zopet, da se bližajo Madjari. Vse je bilo zbegano, in življenje v tej zbeganosti je bilo neznosnejše kakor poznejši boji.

Sploh pa je vse kazalo, da se bliža velik prevrat. Da bi pa bila vlada pripravljena za vse slučaje ter mogla takoj izpočetka gasiti naraščajočo vstajo, potrebovala je v prvi vrsti vojakov. Toda kako jih dobiti, ko so se mladeniči odtegovali vojaščini in se rajši skrivali po gozdih? Grajščaki in župani so dobili nove pozive, naj privêdejo mladih ubežnikov, kolikor jih le morejo dobiti. Toda kaj, ko je postal ta lov poslednji čas tako nevaren! V splošni negotovosti pa tudi nihče ni nosil rad na prodaj svoje kože.

Najhuje se je jezil in razgrajal pogštanski grajščak Kometar in objednem seveda tudi njegov valpet. Naj je še toliko pošiljal svojim podložnim županom pozive in grožnje, da mu nalové in privêdejo sposobnih mladeničev, bilo je vendar njegovo prizadevanje večinoma brez uspeha. Valpeta pa je najhuje jezilo to, da je bil njegov tekmeec, Podlesnikov Francè, še vedno prost in da se njegovemu pomočniku Kašnerju ni posrečilo dobiti ga v pest. Potem bi ga bil že odpravil, da bi mu vsaj nekaj let ne delal preglavice.

Kašner, najhujši preganjalec mladih ubežnikov, zbolel je kmalu po onem lovu nevarno in moral prebiti več tednov v postelji. Prehladil se je bil ter dobil vročnico. Kdor pozna tedanje razmere, ne more se čuditi, da so mu ljudje privoščili to nezgodo in mu želeli celó smrt.

Pa ni ga pobrala smrt. Čez par tednov je zopet ozdravel in predno je pretekel mesec, šel je že zopet s številnim spremstvom na lov. Hotel se je izkazati in pridobiti si izgubljeno slavo in veljavo.

Toda to pot ni šel loviti drvarjev. Dobro si je bil zapomnil, da ti ne poznajo šale. Poleg tega pa bi mu bili pomagači sami prvi odrekli pokorščino, ko bi jih bil vodil nad drvarje. Za namen svojega pohoda si je bil izbral Glažuto,

nahajajočo se v drugem, precèj oddaljenem jarku košatega Pohorja. Tu si je služilo svoj kruh dokaj mladih pomagačev, ki sicer niso bili posebni korenjaki, toda za silo so bili še dobri. „Ti se nam vsaj ne bodo ustavljali“, tako si je mislil Kašner.

Bilo je opoldne, ko dospó lovci do Glažute. Upajoč, da se mu ne bodo upirali, hotel je Kašner zvršiti svoj opravke po dnevu. Zaukazal je svojim pomagačem, naj zastražijo vhode v Glažuto, da nihče ne bo mogel zbežati, nato pa planejo vanjo, polové in povežejo delavce, ki jih zasačijo pri delu. To bo pametneje nego iztikati za njimi po noči.

Kakor rečeno, tako storjeno. Vendar kmalu se je pokazalo, da je delal Kašner račun brez krčmarja. Ko delavci zapazijo lovce pred vrati, res za trenutek osupnejo ter hočejo zbežati skozi stranska vrata. Ko pa najdejo tudi ta zastavljena, odločijo se mahoma za krepak upor.

V kótu velikega prostora je bilo nakopičenih dokaj steklenic, ki so bile pripravljene, da se razpošljejo v daljnje kraje. Ko torej Kašner in njegovi tovariši planejo v Glažuto, poskoči nekaj pogumnejših mladeničev k tem steklenicam, in ni poteklo pol minute, ko so jele frčati po zraku proti lovcem. Zamán so poskušali braniti se s palicami. Posledice tega boja so bile žalostne. Kamorkoli je steklenica priletela ter se razbila, pocedila se je kri. Tako je tudi najhrabrejšim in celó Kašnerju samemu kmalu upadel pogum. Videl je, da tudi od tod pojde s praznimi rokami. Vrh tega je došel skozi stranska vrata med delavce sam tovarnar ter s svojo navzočnostjo in z besedami vspodbujal zmagojuče delavce.

„Le po njih“, je kričal, „da bodo krvavi odšli domov. Tukaj sem jaz gospodar ter sem sam odgovoren za vas in za svoje podjetje.“ Seveda je bilo tovarnarju bolj mari za njegov dobiček kakor za moč države.

Delavci so radostno zvrševali njegovo povelje. Sicer pa tudi borba ni mogla biti dolga. Lovci niso mogli rabiti sile, bili so pa sami v veliki nevarnosti. Zato so se jeli umikati ter so bili veseli, da so imeli kam bežati. Naposled je priletela velika steklenica še Kašnerju na glavo ter ga hudo ranila: oblila ga je kri. Prijel se je za glavo ter otirajoč si oči, hitel za tovariši. Boj je bil končan in delavci so se oddahnili. Ob jednom pa je bil ta boj tudi konec Kašnerjeve slave.

Z zavezano glavo je prišel domov ter prebíl zopet nekaj dnij v postelji. Ker ga ni bilo v grajščino, pride ga grajski valpet sam obiskat. Grozno se razjezi, ko zvé, kaj se je zgodilo. Pa je bil tudi res že nezaslišán ta upor. Kaj takega se doslej še ni bilo pripetilo. Treba bo

z uporneži drugače postopati. Urno zopet zasede konja ter skokoma odjezdi proti grajščini povedat grajščaku, da so bili lovci vnovič tepeni.

Grajščak je rohnel in strašno preklinjal. Da se mu pripeti kaj takega, tega res ni pričakoval. Ko se mu jeza nekoliko poleže, ukaže pisarju napisati pismo naborni komisiji v Mariboru, da ji ne more oddati več nobenega novinca, dokler mu ne pošljejo čete vojakov, ki bodo ugnali uporneže. To je še tem potrebneje, ker se upor širi od dné do dné.

Bilo je lepega pomladnega jutra, ko je korakala po znani nam cesti v Pohorje četa vojakov. Grajski valpet jim je bil kažipot. Njegova mržnja do Podlesnikovega Franceta nam pravi, čemu jih vodi najpoprej nad uporne drvarje. Zaskočili so jih takó nepričakovano, da se niso utegnili braniti; jednega pa, ki je hotel zbežati, ustrelili so na begu. Bil je Luka.

Ko so drvarje povezali in odpeljali, šli so obiskat še Glažuto, da tudi tu kaznujejo uporneže. Toda tu poseže vmes tovarnar, ki zatrdi poveljniku s častno mož-besedo, da njegovi delavci pridejo sami, kadar bodo pozvani, da jih torej ni treba loviti in goniti. Valpet je sicer nekaj ugovarjal, ker bi se bil rad znosil nad delavci zaradi Kašnerja, toda četovodja ga ni poslušal, marveč odvédel ujete drvarje v Maribor, kjer so jih po prestani kazni takoj vtaknili v vojaške suknje ter jih odgnali proti Italiji. Od tega časa so jeli mladeniči v tem kraju sami zahajati k novačenju; konec je bil divjega lova.

Onega usodnega dné, ko so vojaki polovili drvarje, Podlesnikovega Franceta slučajno ni

bilo med njimi. Napotil se je bil po bližnici k znanemu nam krčmarju Rebku in, prišedši tjekaj, takoj zvedel, da so šli vojaki loviti drvarje, njegove tovariše. Vrniti se nazaj v hribe mu pač ni več kazalo, zato odide po stranskih potih in stezah proti svojemu domu. Hodil je ves božji dan, skrivajoč se pred ljudmi; šele zvečer, ko je bilo temno, prišel je trkat na domača vrata. Mati mu pride odpret in ko ga spozna, razjoče se bridko ter ga vsa razvneta objame.

Toda njegov prihod ni prinesel veselja v hišo. Ko domači zvedó, kaj ga je prignalo domov, prestrašijo se jako, vedoč, da sedaj zopet ne najde nikjer varnega zavetja. Kam naj ide, ko je povsodi vse razburjeno, ko mlade ljudi povsodi lové? Dolgo, dolgo so ugibali oče, mati in sin, kaj jim je početi; naposled pa si oče vendar-le domisli ter reče:

„Naš ‚karmoniš‘ Lorenc ima pripravljenega tesanega lesa za jeden splav, ki ga namerja v kratkem odpeljati na Hrvaško. Kaj, ko bi počakal par dni doma, potem pa se odpeljal ž njim v imenu božjem!“

„Le naročite mu, oče“, odvrne Francè, „naj splav kmalu pripravi. Rad se odpeljem ž njim, samó da pridem iz tega pekla, kjer me vse zalezuje. Toda molčati bo moral, pa tudi vas prosim, da molčite.“

„To se umeva samo ob sebi“, pravi oče, radujoč se v duhu, da je našel zopet sredstvo, ki utegne odvrniti za nekaj časa pretečo nevarnost. Mati in sestri pa so le jokale. Ko po večerjajo, zleze Francè na svisl v seno, da se odpočije in okreпча za pot na Hrvaško.

(Dalje.)

Meta in Jaka.

Res ga ni dekleta,
Kot je naša Meta;
Hiši in družini
Sama gospodinji:
V osemnajstem letu
Komaj je na svetu,
Modra in poštena,
Kot ni vsaka žena,
Pametna, previdna,
Kakor ura pridna;
Umna je pri delu,
Kot nobena v selu.
Zmerom sama kuha,
Sama speče kruha;
Preskrbi živino,
Krmi perutnino,
In poletje celo
Odkazuje delo;

Tudi sama v polji
Dela vsem po volji.
Slušajo jo radi,
Ona se ne jadi.
Res ga ni dekleta,
Kot je naša Meta.

Pa je lepa tudi,
Da se vse jej čudi:
Lica nje rudeča
Daleč so sloveča,
Bistri nje očesi,
Vzorna vzrast v telesi,
Čilost in brhkota
Njenega života,
Nje smehljaji sladki,
Njeni glasi gladki:
Kdor jo zre in čuje,

Vsak jo občuduje.
Meta je pobožna,
S svojimi je složna;
Vedno rada moli
V cerkvi v prvem stoli;
Nič se ne ozira,
Knjižico prebira,
Prva v cerkev pride,
Zadnja ven odide.
In kar z lece čuje,
To pripoveduje;
Grdega z deklíči
Nič ne besediči.

Meta, duša zlata,
Deva je bogata;
Lepa bode vsota
Meti naši dota;

Tudi njena bala
Baš ne bode mala.
Sosed in soseda
Vse za Meto gleda.
Mnoga mati rada
Bi, da njih je mlada;
Vse ti pozveduje
In o njej vprašuje.
Mnogo se jih glasi
Iz domače vási,
Mnogi Meto ljubi,
Prosi jo in snubi,
Meta nič ne deje,
Snubcem se le smeje,
Z vinom jim postreže,

Kruha jim odreže. —
Jeden ~~le~~ ne vpraša —
Bog zna kaj odlaša —;
Bog zna, kaj da čaka
Ta sosedov Jaka?

Ni ga korenjaka,
Kot sosedov Jaka;
Priden, pridobiten,
Pameten, nič siten;
Zmerom gre veselo
Z dela in na delo;
Zjutraj zgodaj vstaja,
Zvéčer ne pohaja,
Ni mu mar plesišče,

Krčma, igrališče;
Prav denar obrača,
Le potrebno plača;
Pot pozna najbolje
V cerkev in na polje.
Jaka ni ubožen,
Tudi ne premožen;
Jaka pridno dela,
In dovolj je jela.
Toda pridni Jaka
Šel je za vojaka . . .
Pride spet jeseni,
Da na dom se ženi . . .
Saj izbrana, Jaka,
Meta nate čaka.

Anton Hribar.

Neresničen glas.

Da sem umrl — raznesel se je glas,
Prelêtel kakor blisk je rôdno vas
In v máterino dušo je ljubečo
Zasádil strele svoje ost gorečo.

Poglêd je materi osteklenêl,
Srcé ji strah brezupen je objêl —
„Umr! umr!“ — in žalostni rodíci
Grenak se pôtok je udrl po lici!

In plakala in vila je roké,
In pókalo ji v prsih je srcé;
Drugače ni: za sínom rôdna mati,
Vsaj rôdna mati sme naj žalovati!

Umr! — in ona videla ga ní,
Za grob ptujina dala mu prstí,
In ona, ki ga toli je ljubila,
Nikdár ob grobu zanj ne bo molila . . .

In zrla ga ne bo nikoli več . . .
O, néhaj rezati ji dušo, meč!
A vam, ki glas raznesli neresnični,
Odpusti vam vsesveti Bog pravični!

Ne veste vi, kaj matere srcé,
Ne veste, kaj je matere gorjé,
Ne veste v lehkomiselnosti kruti,
Kakó v ljubeči duši mati — čuti!

Mih. Opeka.

Dve jelki.

(Jos. B.)

Ti moje mladosti prijatelj najprvi,
Duhov sva sorodnih, Slovenca po krvi,
Rojaka v zibelkah.

Ob Bistrici reki oba sva rojena,
Zatorej je tebi na slavo zložena
Ta pesem o jelkah.

Ob Bistrici reki, na skalnatem bregu,
Kjer vali lovijo se v jadrnem begu,
Dve jelki stojita.

In reka ob jelkah zaganja se v skale,
Obraze jim blede opira, in v vale
Dve jelki strmita.

Priroda, oblečena v cvetno odelo,
Prebuja med vejami petje veselo,
Dve jelki molčita.

Mrakovi pokrivajo hribe, ravnice,
Iz časov minolih čarobne pravljice
Dve jelki šumita.

Valovje bobneva jeseni po strugi —
Na bregu po sésterno druga ob drugi
Dve jelki ležita.

Anton Medved.

Huda ura.

(Spisal dr. Jos. Križan.)

(Dalje.)

Drugače razlaga zračno elektriko Zuvini. V višavi so tanke ledene iglice. Ker se te tanke iglice drgnejo ob vlažnem zraku, nareja se elektrika, in sicer pozitivna. Čim bližje zemlji so te ledene iglice, tem večja je elektrika. Po tem takem mora ponoči biti zračna elektrika večja

nego po dnevu in po zimi večja nego po letu. Razven tega je množina elektrike odvisna tudi od vetra in vlage. Zuvini trdi, da hudourni oblak nastane tedaj, kadar v zrak, ki je nasičen z vodenimi pari, prinesó trombe iz velikih višav v veliki množini ledene iglice. Te slabo električne

Prizor ob Dunavu.

ledene iglice postanejo potem z drgnenjem v vodenih parih jako električne.

Povsem drugače razlaga Pellat elektriko hudournega oblaka. Zemlja, takó trdi Pellat, je negativno električna. Ta zemska elektrika se širi sicer tudi po zraku, toda vsak dež jo prenaša nazaj v zemljo. Negativna zemska elektrika pa stvarja po influenciji elektriko tudi v oblaku in sicer takó, da je spodnji del oblaka pozitivno, gornji pa negativno električen, zato, ker je spodnji del obrnjen proti zemlji, gornji pa ima elektriko nasprotno kakor spodnji. Ako močen in nagel veter razdeli ta dva dela oblaka, tedaj postaneta

iž njiju dva oblaka, izmed katerih je jeden pozitivno električen, drugi pa baš tako jako negativno električen. Električna napetost med njima je tem večja, čim večji je razloček med njegovima višavama, ali čim večja razdalja je med njima. V hudournem oblaku je ta razloček višav in ta razdalja med njima jako velika, in zato je zaradi velike napetosti takó silno bliskanje in močno grmenje.

Exner se je pridružil mnenju Pellierjevemu, da je zemlja (po svojem postanku) negativno električna, ne pravi pa, kakor Pellat, da bi oblak postal na gornjem kraju negativno elek-

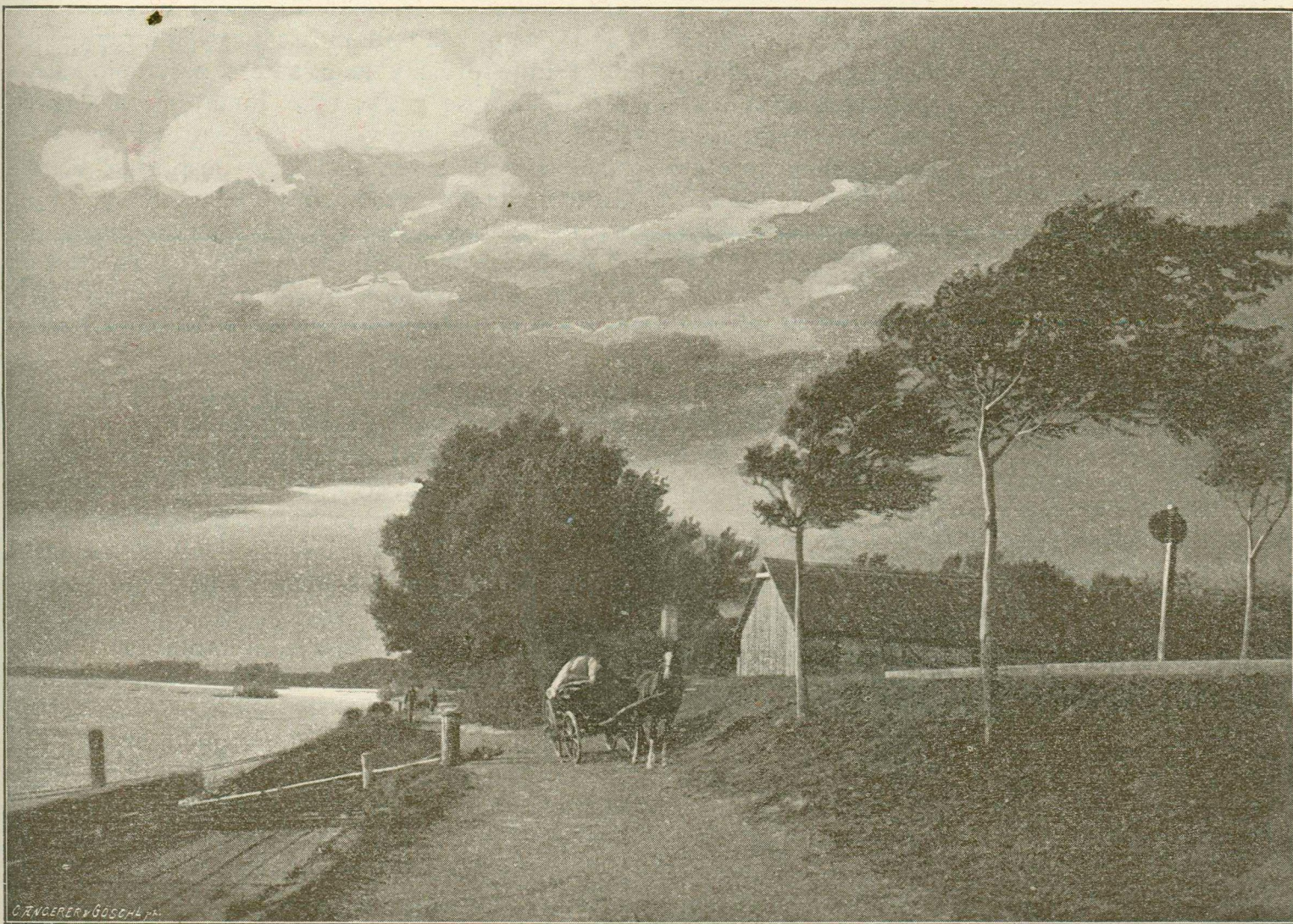
tričen, na dolnjem pa pozitivno električen, in da bi ta električnost nastala vsled vpliva bližnje elektrike, to je vsled influencije, marveč Exner trdi, da je vzrok napetosti elektrike v položaju ali stanju oblaka proti zemlji. Razven tega se pa še zgoščujejo vodeni mehurčki v kapljice in se zmanjšuje ter krči oblak sam, in to tudi provzroča napetost njegove elektrike.

Wettstein razlaga elektriko v zraku in tudi v hudournih oblakih tako-le: Ko se zgoščajo vodeni mehurčki v pare, nastaja vsled tega obilna toplota in ta toplota se preminja v elek-

triko. — Toda reči treba: Četudi je možno, da se toplota preminja v elektriko, vendar še tega doslej ni mogel nobeden fizik dokazati s poskusi.

Že Volta je trdil, da izprememba vode v pare nareja zračno elektriko. V novejšem času se je poprijel tega mnenja tudi Palmieri, ako prav misli, da elektrika hudournega oblaka nastane prav za prav vsled tega, ker se v takem oblaku zgoščajo vodene pare.

Tait misli, da zračna elektrika nastane tedaj, kadar se vodeni pari dotikajo z zrakom. Ta

Pred viharjem.

elektrika vodenih parov je sicer tako slaba, da se ne more spoznati po najčutljivejšem elektrometru, vendar je dovolj močna, da se njena napetost poviša do velikanskega bliska in groma v hudournem oblaku, in sicer zato, ker se vodeni pari v oblaku zgoščajo v kapljice.

Največje število učenjakov dandanes méni, da elektrika hudournega oblaka nastane iz tega, ker se zgoščajo vodeni pari. Vodeni mehurčki v oblaku se zgoščajo polagoma v kapljice, slaba elektrika vodenih mehurčkov se zato okrepuje, in tako nastane v oblaku velika napetost elektrike.

Često se je dogodilo, da je opazovalec na kaki gori bil sredi hudournega oblaka, to je, da je bil hudourni oblak popolnoma okrog njega, vendar ni začutil elektrike. Toda dogodilo se je tudi, pravi Klein, da je bil prostor med hudournim oblakom in zemljo z elektriko takó napolnjen, da se je elektrika začutila. Dné 11. vel. srp. l. 1859. je bil na Šleskem pri Waldenburgu hudourni oblak zaradi velike elektrike v plamenu.

Iz omenjenega razkladanja vidimo, da še dandanes ne vemo pravega razločka med elektriko zraka in hudournega oblaka in da ni znan pravi vzrok elektrike v zraku, kakor tudi ne

vzrok elektrike v hudournem oblaku. Baš zato so l. 1882. sklenili učenjaki v Parizu, da naj se vsestransko opaža elektrika zraka na zemlji in v hudournih oblakih.

V nemških državah se je pričelo to opažanje dné 1. mal. travna do 30. kimovca l. 1882. Opažalo se je na 740 mestih 2634 neviht ali hudih ur. Leta 1883. se je opažalo 2064 hudih ur. Leta 1884. so opažali 3258 hudih ur in leta 1885. 2597 hudih ur.

Tudi na Bavarskem in Virtemberškem opažajo hude ure, in ta opažanja se naznanjajo osrednji meteorologični postaji s posebnimi dopisnicami.

Na Hrvaškem opažajo hudo uro, blisek, grom in potres po navodu profesorja Mohorovičića od l. 1893. in ta opažanja naznanjajo osrednji meteorologični postaji v Zagrebu z dopisnicami, ki so podobne virtemberškim in imajo to-le obliko:

Postaja v	
V (dan tedna) dné 189.....	
Prvi grom: Moč 1, 2, 3	Drugi grom: 1, 2, 3
1. Prišel od blizu ali daleč? Prišel od prešel nad glavo ali na	Bl. ? Dl. ? od prešel nad glavo ali na
2. Začelo grmeti ob uri minut dopoldne, pop. najbolj grmelo ob uri m. dp. pp.	 u. m. dp., pp. u. m. dp., pp.
3. Zač. dež. ob u. m. dp. pp., dežilo do u. m. dp., pp. Moč 1, 2, 3	 u. m. dp., pp. u. m. dp., pp. 1, 2, 3.
4. Toča začela ob u. m. dp., pp. padala do u. m. dp., pp. Moč 1, 2, 3	 u. m. dp., pp. u. m. dp., pp. 1, 2, 3.
5. Veter } pr. grom. piše } za grom. od } potlej	pred za potlej
6. Bliskalo se je (1, 2, 3) na od u. dp., pp., do u. dp., pp.	1, 2, 3 na od do
7. Treščilo v Strelovod?	
8. Barva bliska	
Potres ob u. m. dp. ali pp., smer	
trajanje šumenje	
Nasledki	
Opomba.	
Podpis:	

Taka opažanja so prav znamenita, ker po njih spoznamo čas, kdaj se je slišal prvi grom, in stran, na katero se je širila huda ura. Črte, katere nam vežejo mesta na zemeljski površini, po katerih se je isti čas slišal prvi grom, imenujejo se črte istočasnega groma ali izobronte. Na podlagi takih opažanj se lahko narišejo zemljevidi, na katerih se kaže, kako se je širila huda ura.

Odgovoriti si moramo še na vprašanje, kako postanejo hude ure? Dandanes nam še niso znane vse okolnosti, iz katerih nastanejo hude ure, ker je postanek, kakor tudi razvitek hude ure odvisen od razmer dotičnega mesta.

Po tem, kako hude ure nastajajo, razločuje jih Kämtz prvič v take, katere nastanejo vsled dvigajočega se vetra; take hude ure nastajajo po letu, in drugič v take hude ure, katere nastanejo, ako se snideta dva nasprotna vetra. Take hude ure nastajajo po zimi.

Pred letno hudo uro opažamo v našem podnebj u nenavadno tišino in soparo. Na čistem nebu se kažejo mrežasti oblaki pahulnjaki, katere goni polagoma jugozahodni veter. Zračne plasti nad zemljo se dvigajo v višave, ker so razgrete samó najnižje zračne plasti. Topli dvigajoči se zrak vodi veliko vodenih parov, ki se v višavi zgoščujejo in takó množe ne samó mrežasti oblak, ampak stvarjajo tudi kôpaste oblake, kateri postajajo vedno večji in gostejši. Zrak pod tema oblakoma pa je čim dalje hladnejši, ker ga ne ogrevajo solnčni žarki. Vedno pa še grejejo solnčni žarki zrak, ki ni pod oblakom. Ta zrak se dviga v višave, a mrzli zrak pada na zemljo in vsled tega nastajajo vihre, katere divjajo ob hudi uri.

Huda ura nastaja dalje na onem mestu, na katerem se sever močno zaganja v jug. Vsled te borbe med jugom in severom nastanejo hudourni oblaki, oblaki, iz katerih se vsipa toča in dež. To se zgodi tako-le: Ako mrzli zrak pride v topli in vlažni zrak, tedaj se vodeni pari naglo zgosté, napravijo se vodene kapljice in ledena zrna, to je dež in toča.

Da krajevne okolnosti pospešujejo hudo uro, sledi iz tega, ker so na zemeljski površini kraji, po katerih ljudje ne poznajo hude ure, in ker se po drugih krajih često ponavljajo. Gorske kotline in močvirne nižave so prava gnezda za hude ure.

Posebna vrsta hude ure so tako imenovane vulkanske hude ure. Te hude ure je poznal že Aleksander Humboldt. Vulkani bljuvajo tople vodene pare, te se ohladé, to je zgosté, in tako nastane iz njih oblak. Ker se pa te vodene pare zgoščajo naglo, zbok tega hitro raste električna napetost, in posledica tega je blisek in grom. Take hude ure so opažali v Islandiji,

dalje ob bljuvanju ognjenikov Vezuva in Etne. V novejšem času je opazal Palmieri leta 1861. in 1872. ob bljuvanju Vezuva take hude ure.

Dosedanje opazanje hudih ur nas uči, da se hude ure v srednji Evropi širijo navadno od zapada k iztoku. Da hodijo po tej poti, to določujejo — trdijo meteorologi — gore. Tudi v naših krajih prihajajo hude ure navadno od zapada. Kot desetletni deček sem doživel hudo uro na dan pred vnebovzetjem D. M. l. 1852. Ta huda ura je bila najstrašnejša, kar sem jih kdaj videl. Prišla je od zapada s silnim bliskanjem in grmenjem, in debela toča kakor orehi je uničila po vsem Murskem polju ajdo in turščico. Hudo uro sem doživel tudi leta 1887. v Varaždinskih toplicah. Tudi ta huda ura je prišla od zapada. Opazal sem jo iz načelnikove hiše, katera stoji na najvišjem mestu. Oblak je bil tako nizko, da se je na jugoiztoku dotikal najvišjih hribov. Debela toča je padala pol ure, naredila na strehah mnogo škode ter uničila vinograde in polja popolnoma. V strelovod na zvoniku je ob hudi uri treščilo trikrat in mnogokrat je treščilo v hrib, ki zapira na jugoiztoku dolino.

Često se dogaja, da isti čas izhaja več hudih ur iz raznih strani ter se širijo druga proti drugi.

Hudourni oblaki se širijo jako različno.

Hudourni oblaki se širijo namreč tako, da je njihova prednja stran široka, ali tako, da je prednja stran ozka, ali pa, da izhajajo iz istega središča na vse strani kakor traki.

Različna je hitrost, s katero se širijo hudourni oblaki. Hudourni oblak se včasih giblje tako polagoma, da v jedni uri preide samo dva kilometra, a včasih preide tudi šest in celo trinajst kilometrov v jedni uri. Opazilo se je, da

je v ravninah hitrost mnogo večja nego med gorami, ker gore zadržujejo hudourne oblake. Ferrari je opazil, da je v dolini reke Pada srednja hitrost hudournih oblakov 33 kilometrov v uri. V Liguriji in srednji Italiji preide hudourni oblak 38 kilometrov v uri. Hitrost hudournega oblaka se preminja tudi v letnih časih in je meseca julija največja.

Že l. 1782. je opazil Plauer, da hude ure tudi vplivajo na barometer in sicer tako, da se živo srebro vzdiga, ako se huda ura približuje. To je trdil tudi Strehlke, sklicujoč se na svoje opazanje od leta 1827. do 1830.

Meyer je leta 1886. opazal hude ure in se vselej prepričal, da v barometru pred hudo uro živo srebro pade, da se pa vzdiguje tedaj, ko se huda ura prične.

Klein je opazal v najnovejšem času čez 88 hudih ur in je vselej videl, da se toplota pred hudo uro poviša, živo srebro v barometru pa zniža. Ob hudi uri pa se v barometru živo srebro vzdigne, a toplota se zmanjšuje. Iz tega se učimo, da hude ure nastajajo vselej zaradi stanovitnega pritiska zraka in zaradi toplote; ker to dvoje ni povsodi jednako, tudi ni povsodi jednako veliko hudih ur. Tudi radi tega, ker vplivajo na razvitek hudih ur gore, doline in močvirja, so hude ure na zemeljski površini nejednako razdeljene. Največje število hudih ur je v gorkih (tropičnih) krajih. Arago, Humboldt in Kämtz trdijo, da so hude ure v teh krajih najgroznejše.

Plinij pripoveduje, da v Egiptu ni hudih ur. Tudi v Etiopiji ni hudih ur, kakor Plutarch trdi. V severni Afriki tudi hudih ur skoraj ni. Arago pripoveda, da prebivalci Lime (Peru) ne poznajo hudih ur. In tudi na morju so kraji, v katerih ni hudih ur. (Dalje.)

Zajčki samostan pri Konjicah.

(Spisal Ivan Somrek.)

Po hladni rosi spenja
Se zelen bršelin;
On samostan objema,
Hranjuje nja spomin.

Slomšek.

Lepa je naša slovenska domovina. Diči jo prirodna krasota, ki se kaže v mogočnih gorskih velikanih, v krasnih vinskih gorica in mičnih rodovitnih ravninah. Ima pa še drugo prednost, ki pospešuje naše domoljubje. Zemlja slovenska je namreč tudi bogata po zgodovinskih znamenitostih, ki nas spominjajo naših slavnih pradedov. Treba nam je prepotovati le majhen kos

dežele in pred nami se razkrije ves njen čar: pozdravljajo nas s prijaznih gričev mične cerkvice, mogočni gradovi in starodavne razvaline, priče iz preteklih dôb. V tak kraj hočemo iti tudi mi in si ogledati njegove znamenitosti.

Od južno-železniške postaje v Poličanah se pripeljemo po novi ozki železniški progi v Konjice, najlepši trg dravinjske doline. Ako gremo

na razvedrilo iz trga mimo znane razvaline Tatenbahovega gradú čez Konjiško goro, pridemo v uri hoda do kmečkega poslopja „na Kumnem“, od koder je krasen razgled. Proti večeru zagledamo v daljavi romantično Savinjsko dolino s prijaznim celjskim mestom, na desni strani se vzdigujejo skalnati velikani Solčavskih planin proti sinjemu nebu. Na Kumnem pa nas iznenadijo razvaline starodavnega zidovja, ki so že zelo obrastene, da se na prvi hip niti ne spoznajo in zapazijo. Starega moža, ki nas spremlja, vprašamo, od kod so te razvaline, in reče nam, da je bila tukaj v starih časih pristava slavnega zajčkega samostana, ki je od tod komaj četrto ure oddaljen. A videti se še ne dá, ker je obdan z gozdom. Da bi si ga ogledali, korakamo od pristave, stoječe na bregu, navzdol, dokler ne pridemo do samostanskega zidovja, ki stoji ob vznožju Konjiške gore.

Neki Dunajčan, ki je prvokrat zagledal velikansko zidovje zajčkega samostana, vzkliknil je: „Lepe in umetno izdelane stavbe vidim v mestu; bil sem pred nekaj dnevi v Trstu in občudoval tam čudesa pred mestom razprostirajočega se morja: a tako veličastnega vtiska nisem občutil na svojem potovanju, kakor ob

pogledu tega zidovja, ki v tihi samoti tako zapuščeno stoji in vendar vsakomur, ki ga obiše, otožno oznanjuje, da je imel slavno preteklost!“ Starček, ki nas vodi, pripoveduje, da so v tem dolu nekdanj živeli „beli menihi“ kartuzijanskega reda. A ker nas je pred vsem zanimalo, kako je mogel vendar v tam zapuščenem, od gozdov in hribov krog in krog obdanem kraju nastati samostan, pozvedeli smo od starčka, kaj si narod pripoveduje o njegovem početku.

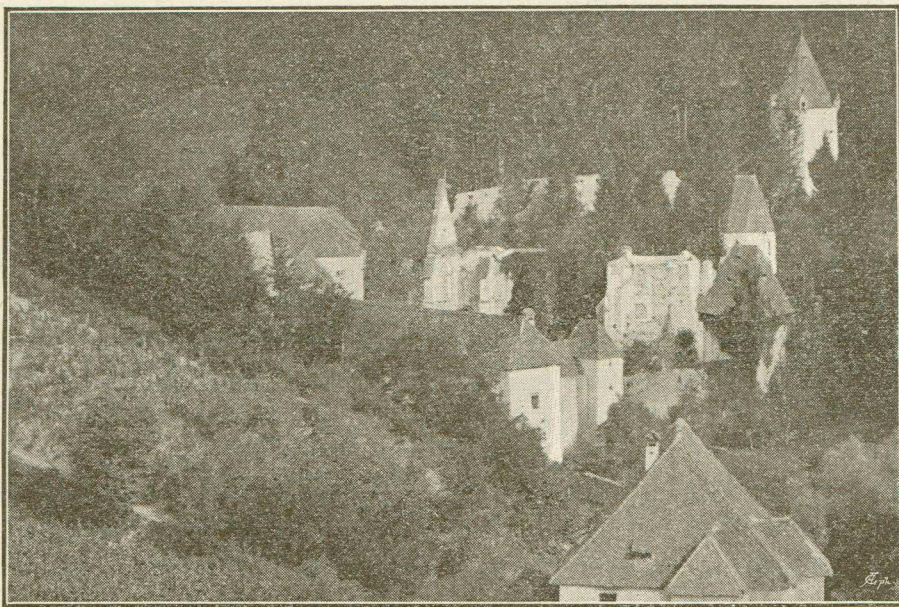
I.

V starih časih, pravi se, je prišel štajerski vojvoda (Otokar V.) v Konjice, da obiše konjiškega viteza (Leopolda). Ta ga sprejme veselo in mu napravi gostijo, na katero povabi tudi nekaj sosednih vitezov. Vojvodi, vladarju štajerskemu, na čast priredi konjiški vitez velik

lov v zaraslih goščavah Konjiške gore, v katerih so se takrat med divjačino nahajali še skokonogi jeleni. Pred lovom se dogovoré viteški lovci, da naj zatrobi v svoj rog tisti, kdor prvi ustrelí jelena. Potem so razpustili svoje lovske pse in se razšli na razne kraje. Otokar je bil tako srečen, da je prvi zagledal jelena. V hipu sproži nanj z lokom, a ga samo obstrelí. Zadetí in vsplašeni jelen dirja čez drn in strn naprej, vojvoda pa za njim; na vsak način ga hoče dobiti. A pri tem lovu se loči od svojih tovarišev tako daleč, da ni slišal več njih lovskih rogov. Zaman je napenjal svoje moči; naposled vendar pusti jelena, rajši se oddahne in utrujen nasloni na breg. Tu ga premaga spanje in ga zaziblje v sladki sen. V sanjah se mu prikaže sveti Janez Krstnik v beli dolgi halji in mu naroči, naj sezida v tem kraju samostan za menihe, ki

imajo ravno tako oblačilo, kakor je ima svetnik na sebi. Ko se Otokar prebudi, premišljuje, ali je bila to resnična prikazen, ali le taka, kakoršne v sanjah pogosto vidimo, ki so brez pomena. Toda kmalu je prepričan, da je to božja volja. Pod plaščem namreč, s katerim si je pogrnil noge, najde trepetajočega zajčka, ki je iskal pri vojvodi zavetja pred preganjanjem lovskih psov. Zato se sedaj odloči izpolniti, kar mu je sv. Janez zapovedal v sanjah, in imenuje samostan po zajcu „zajčki samostan“. Tako poroča ljudska pravljica.

Kaj pa nam priča o tem zgodovina? Kar se imena tiče, omenjamo, da se samostan v listinah do leta 1182. nahaja pod imenom „in valle st. Joannis.“ Od tega leta naprej pa se nahaja ime „Sitz“ zaradi pristave, ki jo je dobil samostan od Otokarja VI.¹⁾, od leta 1185. pa se imenuje že Seiz²⁾ Odkod je ime samostanu? Po pravljici se imenuje tako zaradi zajca, ki je bil nekako vzrok, da se je ustanovil. A Nemci trdè, da se ime „Seiz“ izvaja iz staronemške

Razvaline zajčkega samostana.

¹⁾ „Pater meus (Otokar V.) dederat decem et novem mensuras miellis in Tyver . . . Dedimus etiam villam, quae sibi contigua est nomine Sitz“. (Listine Otokarja VI.)

²⁾ Stepischnegg: „Karthause Seiz“.

korenike „sid“¹⁾, kar pomenja nizko pokrajino, v kakoršni se istinito nahaja. Toda tako tolmačenje je popolnoma neopravičeno. Prvič stoji v kraju, kjer so tudi že tačas Slovenci prebivali, drugič pa ga Otokar, njegov ustanovitelj, ni tako imenoval, in tretjič niso prvi menihi prišli izmed Nemcev, ampak s Francoskega. Da govori pravljica prav, tega zanesljivo ne moremo trditi. Toliko pa je gotovo, da je pravljica jako stara, in da so jo tudi poznejši menihi, med katerimi so bili Nemci in Francozi, dobro poznali in si tako postanek samostana tolmačili, kar nam priča grobni kamen rakve, kjer je bil pokopan Otokar V. Na tej marmorni plošči je izdolbena podoba zajca, spečega v krilu ustanoviteljevem, ki počiva pod drevesom, z napisom: „Tukaj leži Otokar (V.), mejni grof štirski, Ivana Kunigunda in Otokar (VI.) verni sin.“²⁾

Zgodovinsko je dokazano, da je Otokar res bil pri konjiškem vitezu Leopoldu (l. 1151.), s katerim se je pogodil za dolino in za hribe, ki so bili na okrog. Ko je bil odločen prostor, kjer je imel stati samostan, obrnil se je pobožni Otokar najprej do papeža Aleksandra III.³⁾, da bi mu dovolil kmalu izpolniti storjeno obljubo. Na Francosko pa pošlje dva najzvestejših dvornikov prosit, da dobita menihe, kakoršne mu je označil sv. Janez. Menihi, h katerim so šli prosit, živeli so v neki puščavi blizu Grenoble-a, Chartreuse imenovani, in od tod so se menihi zvali kartuzijani. Njihov red je ustanovil sveti Brunon iz Kolina (l. 1084).

Po papeževem povelju prideta Julij, nadškof iz Prenesta, in arhidijakon Peter z nekaterimi kartuzijani v Konjice (1160.), kjer so v župnišču ostali tako dolgo, dokler ni bil dozidan samostan s cerkvico (okoli l. 1174.). Prvi menihi so prišli s Francoskega: njihov prednik je bil Beremund iz angleške kraljevske rodovine. Ustanovitelj in zaščitnik je podaril precejšno posestvo ter mu podelil l. 1165. ustanovno pismo. Glasi se po Slomšekovi prestavi tako-le: „Otokar, mejni grof štajerski, vsem krščanskim vernim pomniti dajem, kakor sem red kartuzijanske samote v mejne kraje svoje dežele preselil. Tedaj v hvalo vsegamogočnega Boga sem obljubo, že z velikim poželenjem svojega srca dolgo poprej storjeno, srečno dopolnil, in da bi mogel svoje želje tudi doseči, sem se po poslancih apostolski milosti priporočil, naj bi s svojo oblastjo pripomogli, opominjevaje prosili in v Gospodu na-

ročili in svete očete prej imenovanega reda na mojo molbo pridobili. Tako sem s podporo po toliki pripomoči začeto delo po božji milosti dogotovil. Je trg, ki se sploh Konjice imenuje, v oglejskem očastvu (patriarhiji), blizu katerega leži pristava od visokih hribov ograjena, prej omenjenemu redu najprijetnejša, v kateri pristavi sem na čast G. n. Jezusa Kr. in svete njegove porodnice vselej d. Marije in sv. Janeza Krstitelja in vseh svetnikov samostan prečastitemu redu postavil in sem to pristavo ravno tam z mogočno roko na oltar položil itd. To se je srečno zgodilo leta 1165. po včlovečenju Gospodovem, ko je Aleksander III. na apostolskem prestolu sedel, cesar Friderik vladal, Urh na oglejski stolici, Bazilij, prednik v Kartuzu, Beremund pa prednik tega sela bil. Amen.“

Dasi je samostan po tem pismu dobil precejšne pravice in mnogo zemlje, in dasi je bilo življenje v njem jako skromno, bil je že v svojem začetku v stiskah za vsakdanji živež. Otokar VI., štajerski vojvoda, se ga usmili zlasti zato, ker mu ga je bil priporočil papež Aleksander; potrdi mu stare pravice in mu dohodke poveča s posestvom in denarjem (l. 1182. in 1184.¹⁾) Tudi konjiški gospodje dovolé menihom ribiti po celem Oplotnišču, malem potoku, in po Dravinji, v katero se prvi izteka²⁾, kar je bilo zanje važno, ker niso smeli drugega mesa uživati kakor ribe. O tem še pozneje slišimo kaj več. Imetje samostansko je polagoma rastlo, ker so mu od dné do dné novi dobrotniki prispevali na pomoč. Podpirali so ga namreč ne le deželni vladarji, ki so bili samostanu jako naklonjeni, ampak tudi drugi bogati plemenitniki, kakor n. pr. celjski grofje.

A pridobljeno blagostanje je izgubil samostan najbolj tedaj, ko so Turki pustošili po Slovenskem. Dasi je bil močno utrjen, vendar so ga včasih premagali in oropali, menihe pa po svoji navadi kruto mučili. Tako so l. 1531. razsekali prednika Andreja na drobne kosce. Ob času kmečkih uporov je bil samostan tudi večkrat opljen. Največ pa je trpel samostanski ostri red v dôbi, ko se je tudi po Štajerskem širila Lutrova vera. Iz samostana je prišla ta vera in v nekaterih samostanih se je tudi navdušeno sprejela. V zajčkem samostanu je našla ta kriva vera nekatere somišljenike. Med temi je bil razven drugih tudi prednik Peter III., ki

¹⁾ Beiträge zur Kunde steiermärkischer Geschichtsquellen. 17. Jahrg. S. 105.

²⁾ Hic iacet Ottocar marchio Styriae, Ioanna Kvinnth Conivnx et Ottocar, pivs filivs.

³⁾ Et ut voti celerius compos fieri potuisssem, missis legationibus Apostolicam clementiam interpellavi. (Pismo do papeža.)

¹⁾ Ad tantam penuriam post mortem patris devenerat, quod locus paene destructus fuerat ... (Listina iz l. 1182.)

²⁾ Ortholphus quoque de Gonowitz et Otacher et Leupoldus frater eius pro remedio animarum suarum et omnium praedecessorum ... concesserunt piscationem per totam aquam, quae Oplotnitz dicitur et per illam similiter, quae Trenna nuncupatur. Ibid.

je zatajil svoje katoliško prepričanje in zapustil svoje podložnike. Tako je zaradi tega propal samostan, da je dvakrat prešel drugim v roke. Prvikrat ga je prevzel kardinal Caharija Delfin (l. 1564.), ki ga je izročil Vincenciju Damijanu v oskrbnništvo. Po dolgotrajnih obravnavah ga je kartuzijanski red nazaj dobil l. 1580. A le malo časa preteče, ko ga že leta 1585. drugič izgubi za dve leti in prepusti ženskemu samostanu, ki je blizu Gradca, potem pa jezuvitom, ki so ga obdržali do grudna leta 1595. Toda v tem letu so ga na povelje štajerskega vojvode brez vsake odškodnine morali zopet prepustiti kartuzijancem. Od tega leta se je začela nova, vesela dôba za samostan. Papež Klement VIII. zapove solnograškemu nadškofu in ljubljanskemu vladiki, ki sta imela oblast tudi čez zajčki samostan, naj skrbita, da se samostanu vse povrne, kar se mu je poprej odtegnilo po krivici. Vladarji pa so prejšnje samostanske pravice potrdili in mu še novih podelili.

Tako je cesar Leopold I. l. 1679. določil, da je prednik samostanski ob enem tudi prelat. K prejšnjim posestvom pa so se pridružila še druga, med katerimi je najvažnejša Tatenbahova grajščina.¹⁾ Ta grajščak je imel svoj grad pri konjiškem trgu na krasnem holmu, na katerem pa sedaj le puste razvaline pričajo o njegovi slavni preteklosti. Po nesrečni zaroti, v katero se je bil zapletel z Zrinjskim, banom hrvaškim, ob času Leopolda I., bil je k smrti obsojen 26. listopada l. 1671. Sodba se je zvršila istega leta v Gradcu, kjer ga je spremljal pater Seiz na morišče. Po tej obsodbi je njegov sin Anton izgubil plemstvo in pravice do posestev svojega očeta. Šolal se je pod vladnim nadzorstvom, postal duhovnik in v Strassengel-u blizu Gradca kot prošt umrl l. 1718. Tatenbahova posestva je samostan kupil za 48.000 gld., in od sedaj so ostala pri samostanu do konca njegovega obstanika. (Konec.)

¹⁾ Actum Gonobitz, den 5. August 1692.

Slovenski koledarji in koledarniki.

(V 100letni spomin prve Vodnikove in v 50letni spomin prve Bleiweisove „Nove Pratique“ spisal Josip Benkovič.)

(Dalje.)

IV.

Leta 1794. pomladi je Vodnik, tedaj dušni pastir v bohinjskem Koprivniku, naznanil svojemu dobrotniku in prijatelju Žigi baronu Zoisu, da namerja spisati zemljepisje kranjske dežele. Zois je z veseljem pozdravil to misel, a izrazil mu je tudi takoj tehtni pomislek, da Slovenci za take znanstvene knjige še niso sposobni in dovolj poučeni. „Zdi se mi“, tako piše Vodniku 20. sušca l. 1794., „da se mora ljudstvo popreje z manjšimi poskusi te vrste pripraviti, da dobi okus o zemljepisju. Za kako obširnejše delo bi se tudi vsekako težko dobil založnik; tem manj Vam svetujem, da bi kaj tako dragocenega na svoje troške izdali, ker tukaj, kakor sta prej omenjena prijatelja (Linhart in Kumerdej) izkusila v svojo veliko škodo, nikakor ni še mōči nadejati se zanesljive podpore naročnikov in predplačnikov. Najboljše sredstvo, da se našim ljudem vcepi veselje do zemljepisja, bil bi koledar ali tako imenovana pratika. To ima vsakdo v rokah; vsak gospodar išče v njej svēta; brez dvoma je že davno prekoračila tudi obzorje gorjuško in koprivniško. Radi bi ji pustili stare slike in znamenja; tem rajši, ker so jedini ostanek naših tiskarskih starin. Le to bi bilo treba, da

se ta suha pratika (der Name ist nicht ächt slavisch, sondern vom italiänischen prattica=Volkskalender herstammend) razširi in pomnoži z nekaterimi majhnimi sestavki; v to svrhu bi se marsikaj iz zemljepisja dobro podalo. Vmes in poleg tega bi se dali vplesti poučni izreki, poljedelska pravila, kratke pesmi in marsikaj sličnega, izprva manj, potem pa vsako leto več in važnejših stvari. Založnik Mark je že naredil prvi poskus z ugankami o dvanajstih mesecih, katerih pisatelj nam ni znan. Brez dvoma bi se on rad polotil resne zboljšave in podal ljudstvu kot poskus dovolj tvarine za par krajcarjev. Kumerdej, Linhart in Japelj že davno namerjajo izboljšati koledar, a ta stvar je morala zastati za sv. pismom, zgodovino in za jezikoslovnimi deli. Sedaj je najlepša prilika, da to uspešno sredstvo za ljudski pouk ponudimo in prepustimo Vašemu slovstvenemu in značajnemu navdušenju. Iz nabranega gradiva bi izvestno lahko preskrbeli nekatere letnike. Mi vsi (preje imenovani!), zlasti pa jaz, smo pripravljeni, da dotično tvarino za sestavke presodimo z vso zvestobo in skrbjo. Poleg tega vam zberem in kmalu pošljem zahtevane zemljevide, dosedanje koledarske izdaje in sploh vse, karkoli bom našel sličnega gradiva.“ — Kako umno je znal svetovati Zois!

Vodniku je ta nasvèt ugajal. Takoj se je lotil dela. Zanimiva so pisma, katera je pisal leta 1794. Zois Vodniku, ker iz njih uvidimo, koliko so se trudili učeni možje, da so vsaj skromno pratiko spravili na dan.¹⁾ „Milo se stori človeku“, piše Wiesthaler, „beročemu, kako trudoljubno se je ukvarjal Zois milijonar z neznatno pratiko bornega narodiča.“ Bila je slovenščina res še v tesnih povojih. Ta dragocena pisma nam z marsikake strani pojasnjujejo tedanje slovensko slovstvo; ob enem pa so tudi najboljši dokaz, koliko smo Slovenci v sto letih napredovali. Zato nekoliko obširneje priobčujemo odlomke iz onih pisem, v kolikor se bavijo s prvo veliko pratiko.

V par mesecih je priredil Vodnik nekatere spise, katere je poslal takoj Zoisu in Linhartu v presojo. Zois mu jih je vrnil z natančno oceno vred 25. rožnika. Smelo trdimo, da se sme ta ocena po svoji temeljitosti in dobrohotni odkritostnosti staviti v vzgled mnogim sedanjim našim ocenjevalcem. Ostri presojevalec rokopisa ni prešetal le vsebine vsakega spisa posebej, temveč je vestno pretehtal celó vsako besedico, ni-li nemškega izvora, in zboljšal vsako le količkaj okorno glasečo se skladnjo stavkov. Zois, dasi rodом Lah, ni mogel strpeti nobene nemčizne v slovenskih spisih; celo stavek: „Shabe quakajo“ mu ni všeč, češ, „kvakati“ spominja na nemško „quäcken“! Med vsemi poslanimi spisi le jeden ni ugajal zaradi vsebine, namreč „Per-godbe od stare“.²⁾ (Sploh je cela ta ocena tako poučna in zanimiva, da bi jo radi na tem mestu podali v celoti, ko bi se spis s tem preveč ne raztegnil.) Naposled piše: „Prosimo Vas torej, da spise po teh navodilih razširite in premenite, da se potem rokopis takoj natisne. Gospod knjigotržec Korn ga željno pričakuje in hkrati še ostale sestavke za kranjski koledar v četverki. Za tega hoče dati izrezati tudi naslovno „vigneto“ ter najmanj tisoč izvodov založiti. Misel, da se namestu neokusnih zastavic pri vsakem mesecu dostavi mala poučna pesmica, je izvrstna — in taka je povsem tudi ona pesem, katero ste poslali v oceno kot vzorec. Ker smo v tem vsi jednih mislij, da presojamo ostro, kolikor le možno, da podamo čitateljem kaj dobro

očiščenega, zato je priložena na posebnem lističu cela stran opazk o onih dvanajstih verzih.“

Le-ta popevka, katero je poslal Vodnik kot vzorec „mesečnih pesmij za pratiko, je pesem o „zadovoljnem Kranjcu“. Presodila in popravila sta jo Zois in Linhart skupno ter jo jako pohvalila.¹⁾

V par tednih je pisatelj spise popravil po danih navodilih ter jih potem zopet poslal v presojo. Zois mu je odgovoril 14. mal. srpana med drugim to-le: „Gospod Korn kot založnik je jako navdušen in dobre volje. Strogo koledarski del je izročil duhovniku gosp. Debevcu, naj ga posloveni, da se ne zakasni, in vam to nehvaležno delo prihrani. Jaz sem imel že v rokah jeden tiskan list kot vzorec in ves dovršeni rokopis. Z Linhartom, ki prevzame korekturo, dogovorila sva se razne stvari o pravopisu, ki naj bo dosledno. Kakor je navada, morajo koledarji biti dovršeni in vezani vsaj jeden teden pred sejmom sv. Elizabete, torej še pred koncem vinotoka. Za delo se računi najmanj jeden mesec. Vi ste napovedali najmanj spisov. — Linhartov posnetek bo jednak številu mesecev; torej dobi vsak mesec svojo pesem in svoj prozaični spis. Založnik je s tem prav zadovoljen.“

V tem pismu Zois tudi zahvaljuje pisatelja, da „svoja učena dela“ popolno zaupa sodbi prijateljev, ter poroča, da se bo Linhart ob enem dogovoril s tiskarjem Eggerjem o mali pratiki in jo med natiskovanjem popravljaj.

Med tem je nastopila neka ovira: Linhart je 14. mal. srpana nenadoma umrl; počila mu je srčna žila. Ta izguba je Zoisa hudo potrla.²⁾ V naglici je sklenil Kumerdeja naprositi, da popravi koledar; zadnjo popravo pa je prihranil zase. S pismom, v katerem je naznanil Vodniku

¹⁾ O sklepu te pesmi:

Lenega čaka strgan rokav,
Pal'ca beraška, prazen bokav,

pravi Zois: „Ein Schluss der mehr Werths hat, als hundert Predigten, in Bezug auf Wirkung — und mehr als hunderttausend Carmina, in Rücksicht des wahren Volksthons und Volksgeschmacks — dergleichen Verse bleiben ewig!“

Potem dostavlja: „Da hiemit nur fünf Verse eigentlich fehlen, um das Gedicht zur Vollkommenheit zu bringen, folglich mehr als die Hälfte schon in einem hohen Grade gut sind — so gut, als wir noch je einige in unserer Volkssprache aufzuzeigen hatten — hoffen wir zuversichtlich, dass Sie sich die Mühe nehmen werden jene mit andern auszuwechseln — und dann, wenn Sie allen übrigen Monatgedichten so viel Originalität, Laune, Wahrheit, Versifikation — und Geduld für Critik — gegeben haben werden, dann sind Sie der Krainer erster Poët — oder, besser zu sagen — Sie sind es schon!“

²⁾ Pravi namreč: „Ich werde dem unvergesslichen Freunde Thränen opfern und ihn bald im Grabe besuchen . . . Ich bin seit Linharts Tode zu nichts aufgelegt, krank, missmüthig, melancholisch, unruhig etc.“

¹⁾ Priobčena so v „Vodnikovem spomeniku“, I. 1859., str. 45 – 62.

²⁾ Zois pravi: „So zusammengedrängte Perioden der Bibel- und Fabel-Geschichte stehen auf allen schlechten deutschen Provinz-Calendern, und vorzüglich in einem bei Egger in Laibach aufgelegten, dessen Verfasser der Sprach-Ketzer Markus ist. Linhart hat es übernommen, aus seiner Geschichte von Krain die merkwürdigsten Perioden seit der ersten Ansiedelung der Slaven im Lande zu extrahieren und beiducken zu lassen — wofür ihm jeder Bauer mehr Dank wissen wird, als dem Markus für den Salomonischen Tempel und die Ruinen von Troja!“

smrt Linhartovo, poslal je tudi pratiko za l. 1795. iz Merkove založbe; Eggerjeve pratike, pravi, ni mogel dobiti.¹⁾ Hkrati mu je dal na ogled Breznikovo večno pratiko, o kateri piše: „... ni

doživela druge izdaje. Kar pripoveduje pisatelj o planetih, gré vse na rovaš predsodkom prošlih časov, jednako tudi večina receptov koncem delca. Čudim se le, da je bilo mogoče še pred

Ruska deklica.

malo leti kaj takega podati občinstvu. Iz tega uvidite, da pred Vami ni še nobeden kaj takega

¹⁾ O obeh piše: „Wer sollte glauben? beide zusammen haben davon 40 Riss aufgelegt; folglich, à 20 Bücher pr. Riss, à 24 Bogen pr. Buch, und à 1 Bogen

delal. Jedino, kar je kaj vredno v večni pratiki, so mesečna opravila, v kolikor imajo vsaj

pr. Stück, sind 19.200 Exemplare, à 6 Sold, verkauft worden, die über Ein Tausend Gulden eingetragen haben. Demnächst werden dergleichen Prat'ke auch noch in

nekak načrt takih stvari. Ako se Vam zljubi koledar na ta način popraviti, morate zgodaj začeti, zakaj založnik mora imeti dovolj časa, in začetkom listopada morajo biti pôle tiskane in knjižica vezana.“

Meseca velikega srpana se je pratika že tiskala, toda zaradi tiskovne poprave sta se sprla Kumerdej in Debevec, ki je spisal koledarski del. Le-ta je hotel nekatere i namestiti z *yr*, Kumerdej pa, „kateremu je bilo mnogo na tem, da pride pratika brez pomote na svetlo“, tega nikakor ni dovolil. Zato je Zois tako ukrenil, da je par pôl popravil že Kumerdej, druge pa on sam.¹⁾

„Per varios casus, post tot discrimina rerum“ je slednjič zagledala beli dan: „*Velika Pratika ali Kalendar za tu lejtu 1795 ali MDCCXCV*. Stiskan per Jan. Fridr. Egerju. V' Lublani, se najde per Wilhel. Henriku Kornu.“⁴⁰ Vsebina: V tem Lejtu se Lejta taku štejejo. Popisovanje Svetle Cesarske Žlahte. Predgovor od Kalendra. Dnevi v tednu. Po soncu. Prosenc ali Januar. Ozvezdje. Premenenje na Luni, Soncu in Dnevu. Vinska mera. Hišna pratika za vsaki mesec, kaj je storiti, kaj opustiti (str—69). Od spoznanja tiga vremena (str. 71—74), kjer koncem spisa pravi: „Obeden se ne čudi, aku take znamina vselej nazadenejo. Zakaj ljudje so do zdaj več na prazne, kakor na resnične znamina deržali, inu taku se je še malu od nature lesem vzetih znamenov nabralu. Slišim od nekaterih kmetov, zlasti od gorjancov, de si močnu na vreme zastopjo; aku kaj prida vejdo, naj ony svoje zastopnosti spisane per te pratiki vtiskuvavci notridado, de se prihodnu lejtu našim rojakam k' pridu v' tej pratiki vendado.“ Takoj nato sledi pesem: „Krajnz, tvoja deshela je sdrava“ itd. Zatem se vrsti: „Popisovanje Krajske dežele. Semni Krajske dežele. Cesarska zapoved od Semna, dana v lejtu 1770.“

Mnogo uspeha so si obetali slavni slovenski možje, ki so s tolikim naporom delali za pratiko, a jako so se varali: ni se mogla razpečati. Vkljub temu je Zois bodril Vodnika in založnika Korna, da sta izdala pratiko še za leti 1796. in 1797. V prvi je na strani 5. potožil svoje pratikarske križe in težave v pesmi: „Novu letu se voši“, pojoč:

Navada je novu letu vošiti,

Al res, al z jezikam, more se st'riti,

Gratz für die Winden im Marburger und Cillier Kreise aufgelegt — und unfehlbar geschieht es auch in Klagenfurt.“

¹⁾ Vodnikovo novoletno voščilo za pratiko mu ni ugajalo, a vendar pravi: „Die Feile der Critik hat sich und ihn (Neujahrs-Wunsch) nicht geschont — anderst geht nichts auf der Welt.“

Delovcam nese bogate dari,

Prat'karje v časi tud kaj doleti . . .

— — — — —

Gospodi, nu kmetam polno mošnico,

Deb' lohka za pratko dali petico,

Aku pak ima per vlanskim obstát,

More jit trebuh moj k herbtu vasvát.“

„*Velika Pratika ali Kalendar za tu prestopno lejtu 1796 ali MDCCXCVI*“ itd. je urejena v isti obliki in po istem načelu kakor prva; razlikuje se od te le toliko, da prinaša tudi zabavno berilo. Vsak mesec ima med koledarsko vsebino namestu „vinske mere“ pesniški napis: „Epigram na ta Mejsc . . . n. pr. za prosenec:

Kratek je pust! Ročnu pobalšte žene;

Kratek je ples! Kvatre zakonske dolge!

Za mali traven:

Jablane, hruške in druge cepé

Cepi v mladosti za stare zobe!

Za rožnik:

Lepôto da zemlji toplo let',

Nedolžnost mladenčem rožni cvet.

Za kimovec:

Tarice pogačo, potico jedo;

Lanovi Slovencem cekine neso.

Ostala vsebina te pratike: „Vganovavke. Hišnu opravilu. Kratkočasne pergodbe. Od zdraviga in nezdraviga lufta. Od Vremena. Popisovanje te zemle. Podvučenje od rajtanja. Pergodbe. Podvučenje od nebeških perkazen. Posebni mitelni. Semni.“

Velika pratika ali Kalendar za to lejto 1797 ali MDCCXCVII. itd. Vsebina je podobna prejšnjima dvema. V pratikarskem delu se čita ob strani vsakega meseca pesniški „napis na ta Mesec . . .“, ki se ozira navadno na kak god in na vreme isti dan; n. pr. za prosinec:

Ak' Vincenca sonce peče, — Pravo vince obzori;
Rad po cvičik birt poteče, — Da le možna zableši.“

Naslovi ostalih spisov se glasé takó, kakor v prejšnjem letu, dostavljena so le „gospodarska opravila“ in pred poslednjim razdelkom je natisnjena pesem „Zadovolni Kranjc“¹⁾, kakor jo je Vodnik mnogo popravil po nasvetih Zoisovih.

To je bila zadnja Vodnikova „Vel. Pratika.“

V številkah 94.—97. prvega letnika tedanjih „Novic“ naznanja tiskar Eger: „Zadne tri leta sim natiskal eno pratiko z' imenam: Veliki Kalendar, al nisim mogel izhajati, je bila ludem predraga; zatorej bodem eno majhino pratiko pod imenam: Mala Pratika namesti une velike vundal . . . Perporočim to mojo perložno nosno

¹⁾ Prvič je bila natisnjena v „Pisanicah“ l. 1781.

pratiko, ker je lepa, dobri kup, inu za per sebi vedno nosit perpravna.“

Te tri Vodnikove pratike so sedaj že jako redke. Hranijo se le še v nekaterih knjižnicah; morda ima tu ali tam tudi kak zasebnik jedno ali drugo. Licejska knjižnica ljubljanska hrani vse tri trdo vkupe vezane, ki so bile last Vod-

nika samega. Na prvi list te pratike za l. 1795. je pisatelj sam napisal lastnoročno znani svoj životopis: „Rojen sim 3. svičana 1758“ itd. . . . „Pisano na Gorjušah v bohinskih gorah 1. Rožnicveta 1796.“ Natančen posnetek tega spisa je v prilogi „Vodnikovega spomenika“, l. 1859.

(Dalje.)

Stavnice.

(Spisal Andrej Mejač.)

Jeden izmed onih versko-narodnih običajev, ki pričajo o vnetosti prednamcev za lepoto hiše božje, bila je gotovo iz starih časov izvirajoča navada, da so napravljali v raznih soseskah te ali one župnije tako zvane stavnice in jih potem darovali svojim župnim cerkvam.

Kaj pa so bile stavnice?

Naš slavní kronist Valvasor opisuje v svoji VII. knjigi (str. 472 in 473) „kolednike“, t. j. ljudi, ki so hodili iz te in one župnije od svetega Nikolaja pa do Svečnice po vaséh in gradovih ter popevali. Kar so pripeli denarja, za to so kupili rmenega voska in napravili iz njega tanke svečice. Te svečice so spletli po tri drugo v drugo in jih razobesili potem na okrog po stavnicí. V VII. knjigi na 473. strani vidimo podobno, ki nam predočuje tako stavnico. Sredi tedanjega ljubljanskega trga stojé štirje krepki možje z dežele, oboroženi po tedanji navadi z meči in bati. Jeden izmed njih podpira z roko drog, na katerem se nahaja nekaki dolgi in okrogli košari podobna stvar. Vrh te košare opazimo stolpič in razne male zastavice in okraske. Okrog in okrog pa visé že omenjene spletene svečice. Tako svečno stojalo so krasili po besedah Valvasorjevih z lošem (zlato peno), s svilo, zastavicami, zvezdicami in raznovrstnim nakitjem. Napravljali pa so to nakitje večinoma iz brezove gobe, katero so najpreje v vreli vodi kuhali, da je postala snežno bela, potem pa posušeno razrezali kakor papir in izdelovali iz nje razne stvari. Nekatere teh stavnic so bile tako debele, da sta jo dva moža težko obsegla; četudi so bile druge tanjše, vendar so bile vse napravljene prav čedno.

Napravljali so stavnice nekaj dni pred Svečnico. Na Svečnico pa je nesla vsaka soseska svojo stavnico k župni cerkvi, kamor so jo spremljali godci. V cerkvi jo je mašnik blagoslovil, donšalci pa so jo izročili v dar župni cerkvi. — Tako blizu pripoveduje Valvasor.

Ta navada se je ohranila v nekaterih gorenjskih župnijah nekako do prve četrtine tega

stoletja. Saj so nosili stavnice v drugem desetletju še v cerkljanski in vodiški župniji. Primeroma nadalje pa se je ohranila ta navada v komênski župniji, kjer je ponehala šele okrog l. 1850.¹⁾

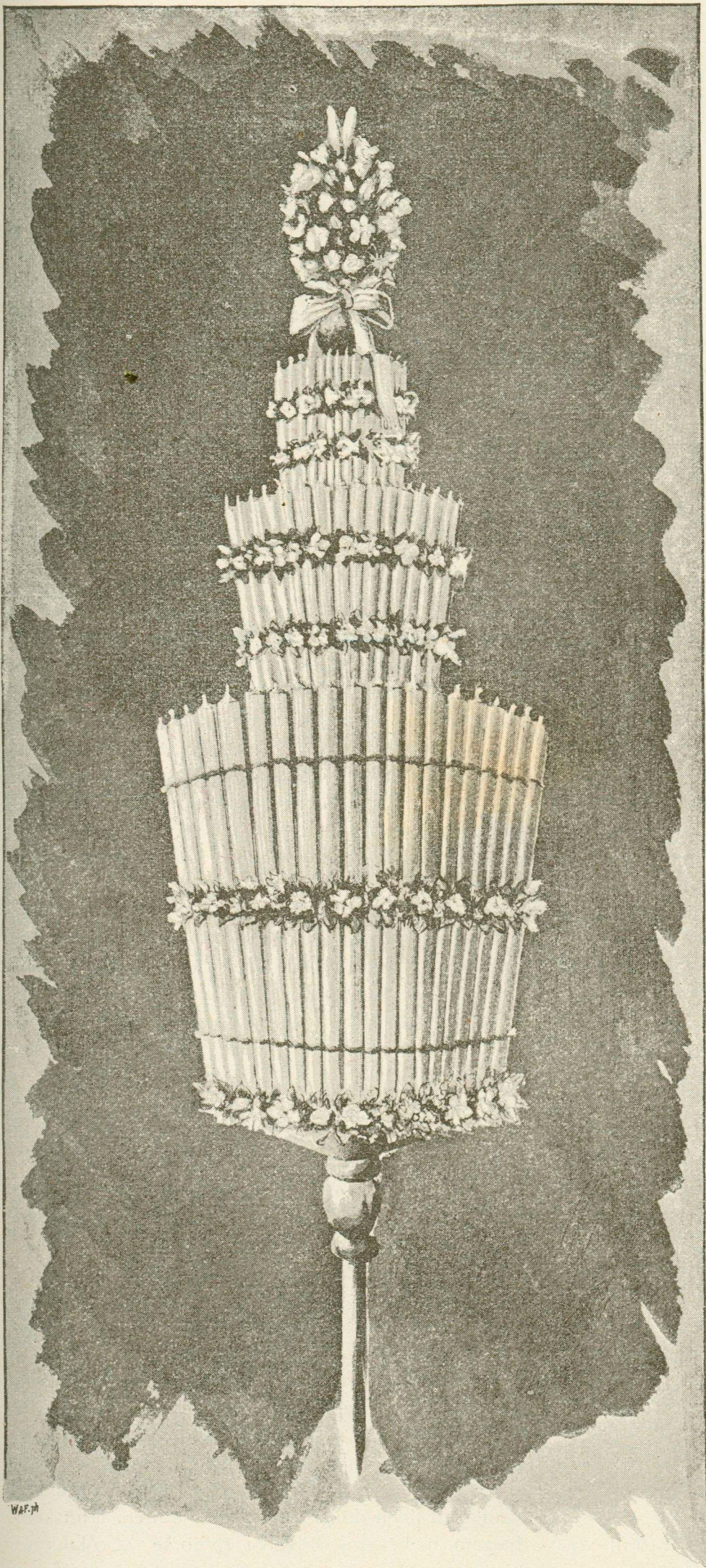
Stavnice, katere so narejali v tem stoletju, bile so primeroma drugačne, in tudi njihovo napravlanje je bilo drugo, kakor ob Valvasorjevem času. Temu pa se ni čuditi; vsaka stvar polagoma napreduje, pokaj bi ne okraševanje stavnic?

Komênska župnija se je delila za napravlanje stavnic navadno v tri, včasih tudi v pet sosesk. Iz teh sosesk so šli takoj po božičnih praznikih mladeniči koledovat, in sicer najprvo po svojem okolišu, potem pa tudi po sosednjih vaséh, osobito po podružnicah. Koledniki so nekda j hodili celó z godbo okoli, kasneje so peli, slednjič pa opustili tudi petje. Bili so precèj nadležni, ker jim je bil namen kar največ nabrati, da so mogli kupiti poleg sveč tudi dosti šopkov in vencev iz umetnih cvetlic.

Da pa se je stavnica dobro olepšala in uredila, imela je vsaka soseska svoje leseno stojalo. Bilo je okroglo in razdeljeno v tri oddelke: v spodnjem oddelku, kjer je bilo najširše, merilo je v prerezu blizu 80 cm, visoko pa je bilo do 2 m; srednji oddelek je bil primeroma ožji, zgornji pa že celó ozek. V stojalnih oddelkih so bile v deske napravljene luknje, kamor so se natakale sveče. Vse stojalo je bilo bujno pobarvano, na vidnih krajih tudi pozlačeno.

Par dni pred novim letom so prenesli stojalo iz župne cerkve, kjer je bilo shranjeno čez leto, v dotično sosesko, v hišo županovo ali pa k cerkvenemu ključarju. Iz mesta so prenesli sveče, vence in šopke in pričelo se je za stare in mlade tolikanj veselo delo, tako zvano vezanje stavnic. Navadno je delo vodil kak star mož, ki je bil v tej umetnosti zadosti iz-

¹⁾ Poslednjo tako stavnico je nosila kasneje vsakih pet let soseska Kapljavas, katere prebivalci so se trdno držali stare navade.

Stavnica. (Narisal Josip Dostal.)

kušen. Drugi sosesčani pa so zadovoljno gledali in tudi pomagali na ta ali oni način.

Najprvo so nastavili v spodnji najširši stojalov oddelek one sveče, ki so tehtale po dva do poltretjega funta. V srednji oddelek so devali sveče po jeden ali poldrugi funt težke. V gornji oddelek pa najmanjše, ki so tehtale po tri četrtine, pol, ali jedno četrtino funta. Tako nataknjene sveče so povezali v vsakem oddelku po dvakrat z voščenicami (drobnimi svečicami) in jih tako pritrdili na stojalo. Okrog in okrog pa so navili in napletli raznobarvnih vencev iz umetnih cvetlic. Sveče so ovili sem in tje z lošem. Po vnanjih straneh vsakega oddelka pa so nataknilo mnogo manjših suhih šopkov. Tu in tam so nastavili po vrhnem delu vsakega oddelka tudi raznih lošastih banderc. Na vrh stojala pa, kjer je že bila pozlačena krogla, pritrdili so ogromen in drag šopek iz cvetlic. Tako je bila stavnica gotova.

Ko je prišel novega leta dan, tedaj je najjačji mladenič nesel izgotovljeno stavnico v cerkev. Opasal si je nalašč zato pripravljeni usnjati pas, v katerega je postavil drog s stavnico na vrhu. Navadna visokost droga je bila po jeden meter. Spremljevali so takega stavnničarja navadno vsi krepkejši mladeniči iz dotične soseske ter mu pomagali pri težavni nošnji. Pomagali so nositi le tedaj, ko so šli bolj po samotah: sramotno pa bi bilo, ko bi skozi vasi ali proti cerkvi jeden sam junak ne bil zmožel vse teže. Prišedši pred cerkev, postavil je stavnničar svoje breme pred vrata in čakal, dokler ni prišel duhovnik, ki je stavnico blagoslovil. Po opravljenem blagoslovu jo je nesel pred glavni oltar in jo postavil v nalašč zato pripravljeno stojalo. V komênski župniji so bile navadno po tri stavnice, dostikrat

tudi štiri, nekaterikrat celó pet. Stale so v cerkvi z vsem lišpom od novega leta do Svečnice. Po Svečnici pa je navadno cerkvenik jedno izmed njih razdrl, da je dobil sveče za oltarje, potem drugo in tretjo, tako da so slednjič prišle vse na vrsto. Z venci in šopki pa je krasil svete podobe.

* * *

Dobra stran te navade je bila ta, da je ljudstvo tekmovalo med seboj, kje bodo imeli večjo in lepšo stavnico. Veljal je tedaj pregovor: „Stavnica mora biti z drogom poldrug seženj visoka, pa nad jeden cent težka!“ Cerkve so dobivale na ta način dosti svečave za celo leto ter mnogo pisanih šopkov in vencev iz umetnih cvetic, katere so nekda j ako čislali po

Gorenjskem. Pa kakor ima vsaka stvar tudi senčno stran, tako tudi stavnice niso bile brez nje. Koledniki se že ob Valvasorjevem času niso vèdli „kakor otroci luči“, in tudi kasneje niso bili nič boljši: prišla je zavist med mladeniče te in one soseske, prišli so tepeži in druge razvade. Navadno so mladeniči v tem stoletju na novega leta dan vselej napravili pijačo in razveseljevanje, češ, da „stavnico zapijajo“; večkrat so se sprli in stepli. Ni torej čuda, da ta navada ni bila več priljubljena in je jela hirati. Naposled so jo popolnoma zanemarili. V cerkvah pa se je uvèdlo namesto stavnic darovanje za cerkvene sveče in to se je ohranilo v veliki večini župnij do danes.

Književnost.

Slovenska književnost.

Knjige družbe svetega Mohorja.

(Dalje.)

Umna živinoreja. Slovenskim gospodarjem v pouk popisal Franjo Dulár, okrožni živinozdravnik. — I. knjiga. Kako se domača živina zdrava ohrani. 8°.

V uvodu pové pisatelj nekoliko o zgodovini živinoreje (str. 1—16). Vso knjigo deli v dva dela. V prvem uči, kako je treba skrbeti v obče za živalsko zdravje. Ozira se pri tej razpravi na zračne razmere (str. 17—30), na krmljenje (str. 30—55), na tečnost te ali one klaje (str. 55—92), na pripravljanje krme (str. 92—101), na pripomočke, s katerimi se slaba krma zboljša (str. 101—111), in h koncu omenja, kakšni morajo biti hlevi, da so zdravi (str. 111—128). — V drugem delu govori pisatelj o posameznih živalih: o konju (str. 129 do 152), o govedi (str. 152—182), o ovci in kozi (str. 183—190) in o svinji (str. 190—202) ter kaže, kako je ravnati z živalimi, da so zdrave.

Jezik je lep. Pisatelj se izogiblje ptujk, kar delo posebno krasí. Mesto „umeteno“ mleko pravimo „umedeno“ mleko.

Knjiga je pisana jako umevno. Živinorejcu bo dobro služila, ker obsega obilo naukov. Razdelitev je primerna; poglavja so kratka, važne reči so tiskane z razprtimi črkami, zaradi česar je delo jako pregledno.

Slovenskim živinorejcem toplo priporočamo, naj knjigo skrbno beró in se ravnajo po njenih navodilih, da se bo zopet povzdignila živinoreja, ki v sedanjem času pojema, posebno v nekaterih krajih.

F. O.

Zgodbe sv. pisma. Slovencem priredil in razložil dr. Frančišek Lampe. I. del: Zgodbe starega

zakona. 4°. Str. 76. — Nihče nam ne more zameriti, da te knjige ne ocenjamo v tem listu. Naj si jo vsakdo ogleda, pa tudi čita, čita! Urednik tega lista izreka blagohotnim ocenjevalcem zahvalo in ob enem prosi dobrohotne duhovnike, da bi mu sporočili svoje opazke in naznanili želje in misli preprostih bralcev. Pot knjigi je seveda določena, vendar bi se dal porabiti še marsikak pameten nasvet. — Ne smemo pa prezreti, da smo Slovenci premnogo hvale za to knjigo dolžni slavnemu odboru družbe svetega Mohorja. Ni se bal stroškov, ni poznal težav in pomislekov, ni se ustavljal pisateljevim željam, in bil je stanovit in potrpežljiv, da se je izdal ta snopič, ki je zares prizadeval vsem sodelujočim osebam mnogo truda. — Novim udom bode odbor lahko dal 1. snopič svetega pisma, ker ima še mnogo izvodov, kar naj bi ljudem naznanili gospodje poverjeniki, pa tudi opomnili družabnike, naj skrbno hranijo posamezne snopiče, da bodo kdaj imeli celo sv. pismo.

Drobtinice. XXVIII. letnik. Uredil dr. Frančišek Lampe. Založila Katoliška družba za Kranjsko. V Ljubljani. Natisnila „Katoliška Tiskarna“. 1894. 8°. Str. VII + 192. Cena 80 kr. — Pozno oznanjamo to novo slovensko knjigo, a ocenjamo je ne. Glavni del knjige podaje prvo in drugo knjigo najimenitnejšega dela svetega Frančiška Saleškega: „Teotim ali o ljubezni božji“. To vam je čudovito veličastno in lepo, dobro delo, zatorej je vredno, da je imamo tudi v slovenskem jeziku. Prevodu, ki podaje — upamo — vseskozi pravo misel svetnikovo in je prirojen po francoskem izvirniku in dveh dobrih prevodih (jednem latinskem, drugem nemškem), želeli bi samo še večjo lahkoto, gibčnost in umevnost. „Životopisi“ predložijo Fran-

čiška Kosarja, p. Florentina Horvata in sv. Ladi-slava. — V tretjem in poslednjem delu čitamo več pesmij in nekaj dogodkov in nauk iz življenja pa za življenje. — Drobtinice se ravnaajo po načelu: Išcite najpoprej božjega kraljestva! Pa tudi lepe oblike ne zanemarjajo. Ta letnik je okrašen s šestimi ličnimi podobami.

Poljska književnost.

Życie Ś. Ignacego Loyoli. Założyciela Zakonu Towarzystwa Jezusowego przez Ks. Jana Badeniego T. J. Kraków. 1893. — Ta lepa, 506 str. debela knjiga je prišla že pred jednim letom na svetlo in so jo Poljaki veseli sprejeli. Mislim, da ustrežem tudi Slovencem, ako jim jo nekoliko opišem. Razdeljena je v dvanajst poglavij in sicer: 1. mlada leta, viteško življenje, in Ignacij se udá popolno Bogu, 2. razmišljanja v Manrezi, 3. romanje v sveto deželo, 4. pokorni učenec, 5. na pariških šolah, 6. na Španskem in Laškem, 7. novi red, prvo delovanje, prva preganjanja, 8. temeljne postave Družbe Jezusove, 9. notranja uredba Družbe Jezusove, 10. apostolska delavnost, 11. junaške kreposti, 12. blažena smrt, hvala na zemlji in v nebesih.

Pisatelj se je držal znanih starejih življenjepisov oo. Ribadeneire, Bartoli-ja, Bouhursa in Maffei-ja, rabil je Bollandiste in nedavno na svetlo prišla pisma sv. Ignacija. Toda delo ni prosta prestava ptujih knjig, ampak je kritično sestavljeno. Posebno natančen je pisatelj pri ptujih imenih, kar se ne more reči o drugih enakih knjigah. Knjigo krasi več dobrih slik, kakor: sv. Ignacij (naslovna podoba), grad rodbine Lojolske, sv. Ignacij pred oltarjem Matere Božje v Monserrat-u, cerkev in samostan oo. Jezuitov v Lojoli, grb rodbine Lojolske, prvih devet tovarišev sv. Ignacija itd.

Knjiga je bogato opravljena, ima krasne inicijale in drugih okraskov v izobilju. Vsakdo jo bo z veseljem v roko vzel in hvalil pisatelja za obilni trud. I. J.

Życie X. Wojciecha Męcińskiego Tow. Jes. umęczonego za wiarę w Japonii. Napisał X. Marcin Czermiński T. J. W Krakowie, w drukarni „Czasu“ Fr. Kluczyckiego i spółki. 1895. Str. 273. Cena 80 kr. — Ta prelepa knjiga opisuje življenje in smrt misijonarja Vojteha Męcińskiego iz družbe Jezusove, ki je prestal mučeniško smrt dne 23. sušca l. 1643. v Nagazakiju na Japonskem. Bil je Poljak po rodu in živel je sveto. Zato je jako prav, da se je tako lepo opisalo njegovo življenje. Zlasti sedaj bo zanimalo marsikoga ozreti se v Japonijo, ko se tam godé znamenite premembe. O o. Męcińskem omenjamo samo še to, da je vneto častil Mater Božjo in od nje dobival mnoge milosti, ki so navedene v knjigi.

Ruska književnost.

(Priobčil V. Bučar.)

Knjigarstvo v Rusiji. „Istoričeskij Vestnik“ prinaša vsako leto popis vseh knjig, natisnjenih v Rusiji. Čitateljem „Dom in Svet“-a je znan popis leta 1891., kateri je priobčen v 1. številu l. 1893.; zatorej jih bo zanimal popis knjigarstva v l. 1893. v primeri z l. 1892. Tako more vsakdo primerjati štiri leta v ruskem slovstvu in se po rastočem številu knjig prepričati o napredku ruskega naroda v prosveti.

V letu 1893. so izdali v Rusiji 10.242 književnih del v 33,857.201 izvodu. Če primerjamo to število s številom leta 1892., vidimo, da so v l. 1893. izdali 654 knjig v 3,228.781 izvodih več kakor v prejšnjem letu. Po jeziku, v katerem so tiskane knjige, razvrsté se lahko tako: v ruskem 7.782 v 27,224.903 izvodih, drugo pa je tiskano v drugih jezikih. V l. 1893. je tiskanih 594 ruskih del več od prejšnjega leta, a inostranskih samo 60. Med knjigami v drugih jezikih je na prvem mestu poljski jezik (772 deli v dveh milijonih izvodov), potem hebrejski (443 del v enem milijonu izvodov), nemški (327 del v 467.000 izvodih), latiški, estonski, armenski, gruzinski, francoski. Izvirnih del se je tiskalo 6.999, prevodov 530. Po vsebini so ruske knjige jako različne. Največ je tiskanih duhovno-bogoslovnih, namreč 1058 v 5,582.288 izvodih; učnih 675 v 5,223.306 izvodih; leposlovnih 629 v 2,043.973 izvodih; gospodarskih 238 v 505.292 izvodih; národnih 233 v 1,572.140 izvodih; zgodovinskih je 51 del v 53.606 izvodih itd. — Najmanj je tiskanih almanahov, namreč dva v 7,100 izvodih. Gledé na kraje, kjer so knjige izšle, omenjamo to-le: Največ knjig je tiskanih v Petrogradu, 3.689, izmed katerih je 181 v neruskih jezikih. V Moskvi je izšlo 2.268 del, v tem številu je 45 inostranskih del. Tretje mesto po številu izdanih knjig je Kiev (488), a potem se vrsté Kazan, Odesa, Riga, Tiflis, Vilna, Jurjev, Harkov in Revel.

Časopisov izhaja v Rusiji vseh 753 v 112 mestih. Prvo mesto v tem oziru je Petrograd, kjer izhaja 221 listov, potem je Moskva (89), Varšava (74), Riga (25), Kiev (22), Odesa (19), Tiflis (18), Kazan (11), Saratov in Harkov (po 10). 244 listov izhaja brez cenzure, a 509 s cenzuro. Vsak dan izhajajočih listov (dnevnikov) je 113, nedeljskih 225; drugi izhajajo v večjih ali manjših presledkih. V ruskem jeziku se jih tiska 593, v armenskem šest, gruzinskem štirje, staro-hebrejskem dva, latiškem devet, nemškem 16 (!), poljskem 68; ruskem in kirgiškem jeden, ruskem in tatarskem jeden, ruskem in poljskem jeden, finskem jeden, francoskem pet, estonskem dvanajst in v raznih drugih jezikih trije.

Slavni ruski pisatelj, modroslovec in človekoljub, L. N. Tolstoj, je napisal novo knjigo z nadpisom: **Cesarstvo božje je med vami.** V tej knjigi so

prišle njegove ebijonitsko-nazarenske teorije do vrhunca. Znani pisatelj povestij: „Vojska in mir“, „Ana Karenina“ in drugih znamenitih del za ljudstvo, v katerih se je izvečine oklepel evangelijskih nauk, padel je sedaj v skrajni skepticizem. Njegova glavna zmota in napaka je, da goni in tira vsako svojo misel in hipotezo do skrajnih posledic, kar pa ni nikdar in nikjer dobro. V tej knjigi se naravnost cerkvi in državi podtika krivda zaradi žalostnega in nenravnega stanja človeštva in ostro se loči cerkev od krščanstva. Na jednom mestu pravi tako: „Cerkev in krščanstvo sta dva nasprotna, med seboj sovražna elementa.“ Še močnejše udriha po vladah, in pravi, da vse, kar so si narodi pridobili, ni prišlo od vlade, ampak to so si narodi morali pridobiti s silo. Iz takih stavkov in nauk izvirajo seveda strašne posledice, kakor primeroma ta, katera je tudi glavna misel celi knjigi: „Pravo krščanstvo mora odpraviti vsako državo, in tako je bilo tudi v začetku. Šele nekrščanska (dekristijanizirana) cerkev se je uklonila željam vladarjev. Kadar bodo ljudje zapustili cerkve in se povrnili v pravo krščanstvo, tedaj bo nehala vse gorje, katero prihaja od države. Taki ljudje bodo uničili državo samo.“ Takih, prav po anarhizmu dišečih stavkov nahajamo premnogo v tej knjigi.

Druge književne znamenitosti.

Die deutsche Sprachinsel Gottschee. Geschichte und Mundart, Lebensverhältnisse, Sitten und Gebräuche, Sagen, Märchen und Lieder. Von dr. Adolf Hauffen, Docenten an der deutschen Universität Prag. Mit vier Abbildungen und einer Sprachkarte. Graz. Styria 1895. 8°. 466 strani. Cena 4 gld. 80 kr.

Kot novoletno darilo je to knjigo izdala Leonova družba. Pisatelj posvečuje knjigo svetlemu knezu Karolu Turjaškemu, vojvodi Kočevskemu itd. — V predgovoru pripoveduje dr. Hauffen, da je namerjal začetkoma izdati samo Kočevske narodne pesmi, toda snov se mu je zbirala polagoma, dokler ni sklenil izdati knjige, ki bi popisala vse Kočevsko. Narodne pesmi pa so ostale kljub temu še vedno najvažnejši in najtemeljitejši del vse knjige. Knjiga se deli v osem poglavij.

Prvo poglavje opisuje lego in kakovost kočevske naselbine (str. 1—7), drugo govori na kratko o naselitvi in zgodovini (8—19), tretje poglavje razmotriva govorico (19—33), četrto obdeluje življenje in kočevske javne razmere (33—46). Nošo in hišo opisuje peto poglavje (46—62), šesto preiskuje šege in navade, vraže in bajke (62—96), sedmo govori o pravljičah, pripovedkah, narodnih legendah in smešnicah, osmo pa o narodnih pesmih (130—166). Temu poglavju sledi kratek pregled, kako narodne pesmi opisujejo nekatere izraze (168 do 183).

V drugem delu se nahajajo zbrane narodne pesmi, največ z napevom (187—384), in potem pojasnila in opombe k posameznim pesmim (387 do 451).

Kaj naj porečemo o tem obširnem delu?

Oni, ki so doslej pisali o Kočevskem, večinoma niso bili kos tej težavni nalogi, deloma pa tudi še ni bilo dosti gradiva zbranega, da bi se dalo sestaviti tako znamenito delo. Nekateri pisatelji so obdelovali ali samo zgodovino ali so se bavili samo z narečjem. Večina jih ni umela niti kočevski, niti slovenski, zato tudi njih dela niso zanesljiva. Naš pisatelj pa ima vse zmožnosti za to nalogo. Strokovnjak v nemškem jeziku in slovstvu, zna kot rojen Ljubljčan tudi slovenski, in kočevsko narečje mu ni tuje. Zato je njegovo raziskovanje korenito in nepristransko, razsodki se ločijo od drugih raziskovalcev.

K drugemu poglavju nam je opomniti, da je bila sedanja kočevska pokrajina naseljena pač že, predno so se priselili Kočevci, dasi bolj poredko, le mal del je bil morda popolnoma pust. Vjemamo se pa v tem, da so se okrog leta 1350. priselili Nemci bavarskega narečja, prihajajoč s Koroškega ali iz srednje Tirolske, kar priča jezik. Besedo „Kočevje“ razlaga iz slovenskega jezika. Zgodovino splošno prekratko obravnava, zakaj uprav zgodovina zanima vsakoga skoro najbolj. Tu pa preteče pet vekov na dveh straneh. Natančneje razpravlja o kočevskem narečju; posebno poučen je odstavek o sorodnosti kočevskega in koroškega narečja. Slovenski vpliv v glasoslovju kažejo soglasniki: *f*, *w*, *l* in *s*. Soglasnik *f* se izpreminja v Koč. govoric v *w*, *w* v *b*, *l* v poljski *ł*, *s* v *ž*. Slovenski vpliv se kaže tudi v nekaterih besedah in krstnih imenih. Škoda, da jih je le malo naštetih na str. 31.

Kočevska govorica se loči po krajevni različnosti v pet razrečij.

V četrtem poglavju riše Kočevca kot človeka, s čim se živi, kako obdeluje polje in kako krošnjarji, kake domače izdelke napravlja za na prodaj; govori tudi o šoli, ljudski in obrtni, o gimnaziji in njenem podporniku Janezu Stampflu. Noša je bila Belokranjecem podobna. Pri moških je že izginila. Hiša ima nemško obliko, kakor sploh hiše po Dolenjskem. Vrata niso ob cesti, ampak na strani. Na str. 60 je pač pomota, da so cerkve zidane v romanskem zlogu. Vse so renesanške, le malo presbiterijev je gotiških.

Kar se tiče šestega poglavja, menimo, da je beseda pižen = tepežkati, sicer bi se morala nahajati tudi drugodi po Nemškem. Pri porokah bi bilo (str. 81) dostaviti, da spremljajo svatje ženina in nevesto k poroki, noseč na dveh palicah poprečko, kjer visé različne lepe rute.

Tradicionalno slovstvo vseh Indoevropcev si je podobno, zato je kočevsko skoro popolnoma jednako slovenskemu, čemur se ni čuditi, če po-

mislimo, da Kočevce Slovenci povsodi obkoljujejo, da ž njimi po istih selih bivajo in da sklepajo ž njimi tudi zakone. Kar se pripoveduje na str. 98 in 99 o kačah, znano je tudi Slovencem. (Primeri A. Hribar: Oglar. Slov. Večernice 1891.) O vremenskih prerokih (str. 110) poje tudi neka slovenska legenda. Kar se pripoveduje o Hornberžanih, natvezuje se z malimi izjemami tudi Ribničanom, posebno smešnice: 1, 3, 4, 7, 11, 22, 24. Sploh po Kranjském je znana 12.

Natančno in obširno govori dr. Hauffen o narodnem pesništvu. Kočevske narodne pesmi deli v štiri skupine: 1) v one, ki so jih prinesli iz prejšnje domovine, kaki dve tretjini vse zbirke, 2) ki so nastale v novi domovini, 3) ki so si jih izposodili od Slovencev ali Hrvatov, in 4) ki so se preselile novejši čas iz drugih dežel na Kočevsko.

Vse narodne pesmi so kaj preproste. Redkoma govoré o kraljih, grofih, vitezi, menihih, rudarjih in veslarjih, ki so Kočevcu neznani. Kočevci ne poznajo lovskih, planinskih pesmij in štirivrstičnic. Značilno je za kočevske pripovedne pesmi, da so nekatere vrstice, ki se pogosto ponavljajo, kar okorele. Zato treba le malo zapomniti si, da moreš predavati dolgo pesem. Ritem je skoro brez izjeme jambski, kitice dvovrstične ali trovrstične, rime neznane. Zakaj? Ker so se prvotni samoglasniki preveč izpremenili, in ker pevci tako počasi pojó, da bi se rima komaj čutila. Pristavili bi tudi, da Kočevci sploh premalo pojó in so zato izgubili posluš za rime, ki zahtevajo pri pevcu vajeno uho. To utegne biti tudi vzrok, zakaj niso vsprejeli več pesmij od slovenskih sosedov. Le okrog 20 pripovednih pesmij je slovenskega izvora po menenju dr. Hauffen-a. Pesmij in pesemc se nahaja v zbirki 168. Niso vse, kar se jih poje po Kočevškem, zakaj nabrane so le po nekaterih krajih; pisatelj pa upa, da je prav s to zbirko nanje opozoril.

Pesmi deli v tri skupine, v nabožne pesmi in legende (1—43), v balade in ljubavne pesmi (44 do 101), pesmi ob prilikah in otroške pesmi (102 do 168).

Za te pesmi je trebalo osnovati posebno pisavo. Pisatelju se je precěj posrečila, vendar bi nam in morda tudi drugim bolj ugodil, ko bi bil uporabil slovensko pisavo, s katero bi lahko vse zapisal, saj je provzročil razlike slovenski jezik.

Pesmi iz prejšnje dôbe preveva pobožen čut, ki je vzel celo pesmim iz slovenščine posnetim posvêtno stran. Kar pojó Kočevci o sv. Gregoriju, pojó drugodi o svetem Izidorju. Lepa je pesem o

sv. Lenartu, kjer drevesa govoré, kaj bo iz njih lesa. Spomin na turške boje se je le malo ohranil. Zanimiva je številka 44 „De mêrarin“, ki je baje ostanek Kudrun-epa. (Nachklang des mittelhoch-deutschen Kudrun-Epos), številka 45 pa je prost prevod slovenske Lepe Vide. Prebirajoč te pesmi smo se zopet prepričali, kako pridno se je učil naš Prešeren pri narodnih pevcih; da, celó snov je zajemal iz narodnih motivov, recimo: „Povodnji mož“ (številka 72), „pesem od zidanja cerkve na Šmarni gori“ (št. 80) in „Turjaška Rozamunda“ (št. 74).

Dr. Hauffen je največ truda in prostora posvetil narodnim pesmim in pojasnilu z opombami. To pojasnilo dokazuje, da je pisatelj veščak v tradicionalnem slovstvu. Samo pripomočkov navaja pet strani! Vsako pesem primerja sorodnim pesmim drugih narodov. Vselej izkuša dognati, je-li kaka pesem slovenskega vira ali ne. Zato se ozira na slovenske zbirke: Janežič: Cvetje, 1852; E. Koritko: Slov. pesmi Kr. naroda 1839—1844; St. Vraz: Narodne pesni 1839; J. Scheinigg: Nar. pesmi Kor. Slov. 1889; B. Krek: Slov. nar. pravljice in pripovedke; Valjavec: Nar. pripovedke 1890. Na druge pesmi se ne ozira. Zakaj ne? Zato, ker žal niso zbrane. Koliko gradiva je raztresenega po Novicah in drugih listih, po knjigah družbe sv. Mohorja in v zasebnih zbirkah! Tudi primerjajoč kočevske šege in vraže slovenskim je imel težave, ker nimamo posebnih zbirk. Škoda, da se je oziral skoro le na Krauss-ove nezanesljive spise: „Sagen und Märchen der Südslaven“ 1883, in „Sitten und Brauch d. S.“ 1885, manj pa na Navratilov spis v Letopisu Matice Slovenske (l. 1885.—1888., 1890., 1892.) in nič na dr. Jos. Pajka: „Črtice“ in dr. G. Kreka: „Einleitung“. Čudno se nam zdi tudi, da ne navaja slovenskih člankov o Kočevskem, vzlasti da je prezrl J. Parapata, ki je vendar Schröderju pomagal in sam več spisov priobčil, posebno najboljši in najtemeljitejši zgodovinski sestavek o Kočevju v Letopisu Matice Slovenske 1874.

Jezik je vsestranski lep, oblika knjigi čedna. Končujoč častitamo mlademu učenjaku na tem znamenitem delu.

Ker smo govorili o tradicionalnem slovstvu, izražamo še željo, da bi nas kmalu oveselila izdaja slovenskih narodnih pesmij in narodnega blaga sploh in sicer v dvojni izdaji, v strokovnjaški in v izbrani za ljudstvo. Oj, da bi kmalu izšla zbirka, za katero se snov zbira že več let na Dunaju, da ne bodo zajemali ptujci, o nas pišoč, vedno iz kalnih virov!

V. S.

Razne stvari.

Naše slike.

Dasi se trudimo za slike z veseljem, vendar nam kane v kupo žalost tedaj, kadar vidimo, kako našinci še malo cenijo in umevajo umetne proizvode. Semtertje naletimo na tako nevednost, drugodi celó na nekako ponosno zaničevanje slikovitega dela v našem listu, kakor bi se delale slike prav tako, kakor ribniška rešeta, če ne še lože in ceneje. — Prazniku dné 2. sveč. posvečujemo sliko M. B. na str. 73. Neizrekljiva milina v obrazih, natančnost v risanju, nebeški mir — odseva nam s podobe. — Vremenske razmere naj pojasnjujeta dve pokrajinski sliki. Prva, na strani 80. kaže samotni mlin ob Dunavu. Ogledovalec ima pred seboj v daljavi še jasno nebo, a nad njim se oblači. Zato se tako blišči velika reka. — Druga slika na str. 81. kaže nam bližajoči se vihar. Veter že pritiska močno v drevesa, plaho gleda žival, kaj neki pride. Oblaki pa se čim dalje bolj zlivajo v temno celoto. — „Stavnico“ na strani 91. je naredil naš risar po drugi preprosti sliki nekoga, ki je stavnice še videl sam. Tako smo oteli staro navado vsaj pozabljenosti sedanje in poznejše dôbe. Da bi mogli le večkrat tako predočevati narodne šege!

Koncert pevskega zbora „Glasbene Matice“.

Ob kratkem se spominjamo „pevskega večera“, ki so ga priredili pevci „Glasbene Matice“ dné 19. prosinca. Pravimo „ob kratkem“, ker ni bil pravi ali redni koncert naše „Gl. Matice“. Kot novosti sta se peli p. Sattnerja „Za dom med bojni grom!“ in župnika Aljaža „Občutki“. Obe sta jako ugaljati. Zaradi veselega značaja tega večera je bilo občinstvo jako mnogoštevilno. — Primerneje bi se pač take narodne zabave osnavljale na nedeljo zvečer.

Z elektriko razsvetljene kmečke koč. Občina Pergine, vshodno od Trienta na Tirolskem, oskrbela si je po ceni elektriko. Čez sto konjskih sil je že oddanih obrtnikom, in ker se morejo kupiti tudi luči, ki svetijo le toliko kakor pet navadnih sveč, omislilo si je več kmetov električno razsvetljavo pod slamnato streho, posebno ker stane jedna luč za celo leto le 2 gld. 75 kr.

Škofovske mitre iz — aluminija. Ker je aluminij jako lahka kovina, naročila je kazanska katedrala v Petrogradu za (razkolniškega) metropolita Paladija mitro iz aluminija. Težka je le jeden funt, a druge mitre iz brokata tehtajo pet do šest funtov in so tudi precēj dražje. Jednako mitro si je preskrbel tudi kijevski samostanski opat za ondotnega metropolita.

Jurij Pinkert je izumil trikolesnik, s katerim se lahko voziš po vodi. Kolesa imajo stanice, v katerih ni zraka, podobne velikim mehurjem. Prevozil je morsko ožino med Francijo in Anglesko, a iznajdba še ni dovršena in izumitelj jo izpopolnjuje.

Ruski car ima podložnike, ki ne marajo za stiskanje rok, trdeč, da je to škodljivo. V mestu Baku ob Kaspiškem jezeru se je ustanovilo društvo, čegar člani plačujejo na leto šest rubljev z obljubo, da nikomur ne stisnejo roke, jedino le tedaj, če ima rokavice. Kdor obljubo prelomi, plača veliko kazen. Dohodki se rabijo za dobrodelne namene.

Če ti močno teče kri, ustaviš jo najlože, če položiš vato na rano, katero si omočil z gorko vodo. Uspeh je nepričakovan. S samo vato, ali če jo omočiš z mrzlo vodo, pa ne opraviš ničesar.

Da spraviš rjo z železa ali jekla vzemi jedno četrt nežganega apna, pol funta sode in pol funta navadnega mila, in vse to polij z vodo toliko, da je zmes pod vodo. Vanjo deni rejnate stvari, in jih pusti čez noč v tekočini.

Gius. Verdi, najboljši sedanji operni skladatelj, se je porodil dné 9. vinotoka l. 1814. v Bussetu pri Parmi na Laškem. Star 19 let je šel v Milan na glasbeno šolo in se je potem naselil v Genovi, kjer živi še sedaj. Zložil je mnogo slavnih oper: *Oberto*, conte di san Bonifacio, 1839; *Un giorno di regno*, ossia il finto Stanislao, 1840; *Nabucodonosor*, 1842; *I Lombardi alla prima crociata*; *Ernani*; *I due Foscari*, 1843 in 44; *Giovanna d'Arco*, 1845; *Algira*, 1845; *Attila*, 1846; *Macbeth*, 1847; *I masuadieri*, 1847; *Il corsaro*, 1848; *Luisa Miller*, 1849; *La battaglia di Legnano*, 1849; *Stiffelio*, 1850; *Rigoletto*, 1851; *Il Trovatore*, 1851; *Vêpres siciliennes*, 1855; *Simone Boccanegra*, 1856; *Arolda*, 1857; *Un ballo in maschera*, 1859; *La traviata*, 1863; *La forza del destino*; *Don Carlos*, 1866; *Aïda*, 1871, za laško opero v Kajiri; jeden „requiem“ iz l. 1874; kvartet za godala, 1876, in mnogo drugega.

Verdi je komponoval preveč za čutnost. Prislužil si je z godbo mnogo denarja; v svoji oporoki je odločil svoje nad 10 milijonov lir vredno imetje za zgradbo velike palače, kjer bi bilo z vsem preskrbljenih na stare dni 200 glasbenih umetnikov, katerim ni ta umetnost pomagala k bogastvu. Verdi želi videti poslopje dozidano, predno umrje.

Take sreče želimo tudi našim glasbenim pravakom.

I. J.

Fonetične posebnosti v jeziku Kolemonovega Žegna.

(Spisal † Fr. Pečar.)

(Konec.)

Kakor v ruskem knjižnem jeziku in sicer v moskovskem narečju velja glasoslovni zakon, nenaglašeni *o* se izgovarja kot *a* (Grammatik I., 465), prav tako velja isti glasoslovni zakon v nekaterih slovanskih narečjih. Razven rožanskega narečja pozna isto fizijologično premembo borovsko narečje in nekoliko tudi rezjansčina, n. pr. *damû*, *patok*. (Opyt fonetiki rezjanskih govorov od Baudouina de Courtenay, str. 26.) Najbolj pa je ta fizijologična prememba razvita v borovskem govoru. V njem prehaja *o* v vokal *a* tudi v kratko naglašeni zlogih razven v odprtih končnih zlogih, n. pr.: *snäp* — *snöpa*, *skäk* — *sköka*, *štäk* — *štöka*, *bäf* — *böba*, *gäzd* — *gözda*, stsl. *gvozdъ*, *gäst* — *gösta*, *käw* — *köwa*, *wäv* — *wöva*, *päd* — *pöda*, *käš* — *köša* itd. Prehod *o* v *a* moramo pripisovati naglasu, zakaj „das forte und die accentlosigkeit der Silbe hat dieselbe Wirkung“. (Miklosič. Gramm. I., str. 2.) Oslabel je *a* v *o*, če mu je sledil glas *u* (angleški *u*), n. pr. *prou* 178, *porounou* 211, *guout* itd. (Olta 3, posobrta 249 so tiskarski pogreški, katerih kar mrgoli po knjigi.) V kratko naglašeni zlogih se je *a* priličil sledečemu *jotu*, n. pr. *krej* 233, *dei* 233, *poshebrei* 236, *sedei* 246 itd. Predlog *raz* nadomestuje pravilno *rez*, n. pr. *resvitlov* 199, *reshalov* 81, *resbiva* 81.

Dolgo naglašeni končni *o* prihaja pri subst. in adjekt. srednj. spola v *u*: *nebu* 6, *telu* 6, *mesu* 12, *zelu* 14, *svestu* adv. 35, *drevu* 37, *kaku* 40, *tu* je 78, *gvasnu* 175, *terdu* 8, *sbestu* 239. Po analogiji teh substantivov in adjektivov so se ravnali tudi adjektivi z nenaglašenim končnim *o*: *nouu* jutru 26, *tu venzhnu* vesele 35, *anu* 36, *vehku* 68, *svetu* oblizhje 74, *mozhnu* zaupanje 162, *strashnu* 164, *veliku* barti 192, *anu doro vino* 247, *Kristuvo* 147. Dolgo naglašeni *o* je prešel sredi besed v *ue*, ki je samo grafično znamenje za sekundarni diftong *uo*, n. pr. *muezh*, gen. *mozhi*, *pomuezh*, *nadlueji* 3, *saduebov* 4, *vbueshtvo*, *skues* 5, *grenkuest* 53, *opuevedi* 85, v *lapei zhovieshzhei* *poduebi* 99, *napruedi* 105, *saduebov* 109, *ta buernam* 110, *dobruetliviga boga* 115, *rued* 118, *muesk* 119, *pueshtabe* 141, *gueni* 158, *skriunuesti*, *perbuegi* 215, *okueli* 263, *muezh* 262. Redkeje naha-

jamo *u*: *htur* (stsl. *kъto* — *že*) 21 *zraven htuer* 4, *kuma* 88, *supet* 42, *pruti* 42, *super* 61; v *ptujkah* *lefurt* 288, *furm* 206. V kanalskem govoru imamo za naglašeni *o* vokal *u*, kakor tudi v *dolenjščini* in *notranjščini*, n. pr. *spûn* se = *spomni se*. — V nekaterih drugih narečjih imamo za ta glas sekundarne diftonge in sicer *ou* in *uo*. *Dolenjski bug*, *rug* izgovarjajo *Dolžani* na *Gorenjskem* *bôug*, *rôug*, *Bolčani* na *Goriškem* pa *buog*, *ruog*. V borovskem narečju prehaja le dolgo naglašeni končni *o* v *u*. Sredi besed prav redko n. pr. *trdû*, *potû*, *kakû*, *kûma*, *kdûr* in v besedi *bugônъj*, kar kaže, da se je tudi v tem narečju govorilo nekdaž *Bûg*, *rûg*, *stûg* za *Bôg*, *rôg*, *stôg*. *Gorenjščina* nima te posebnosti. Za *predvorsko* narečje omenja *Valjavec*, da se le redkokrat izpreminja *o* v *u* in tudi v *bohinjskem* narečju se govori: *s'no*, *kakó*. Že radi te posebnosti ne moremo borovskega govora uvrščevati med *gorenjska* narečja. — Zanimivo je, da so se iz zaprtih *e* in *o* razvili v nekaterih narečjih sekundarni diftongi *ie* in *uo*, v drugih pa *ei* (oziroma *ej*) in *ou*. *Dolžani* na *Gorenjskem* govoré *lejp*, *cvejt*, *svejt* in *roud*, *mouč*, v *Kolemonovem Žegnu* pa imamo poleg *liep*, *cviet*, *sviet* le *ruod*, *muoč* in prav tako govori se še *dandanes* na *Bolškem*.

Vokal *o* nadomestuje semtertje tudi vokala *u* in *e*: *tonotra* 3, *oblobov* 5, *Krishtoshevi* 6, *vsolei* 4, 17, *svetomi* 4, *jomi* 7, *ani ovzi* 12, v *tomi* *Templni* 14, *potrobujam* 36. Najmanj *stanovitni* glasovi v jeziku *Kolemonovega Žegna* so *i*, *e* in *u*. Navadno oslabevajo nenaglašeni zlogi sredi besed, redkejšje odprti končni zlogi; prav redko pa je prešel *u* v polglasnik v kratko naglašeni zlogih, n. pr.: *fersë* 4, *vësok* 5, *vesoko vriedni Bog* 35, *o visoko vriedni nabeshzhi Krall* 35, *ta prvévi* 6, *jëme* 10, *htë* 13 iz *htu*, stsl. *kъto*, *pousodeë*, *prad* 32, *lietamë* 33, *jasëk* 37, *shës* 10 za *šüs*, *bëva* 18 (*beri*: *bъvâ*), *blisik* 160, *pestim* 163, *biti* 15 (*beri*: *bъtî*). — *R*, *l*, *n* in *m* imajo v besedah *zërze* 18, *uskrbi mitel* 3, *urtl* 12, v *templ* 47, *kamn*, *pvamn* 10, *prosm* vokalično funkcijo; *prelagatelj* *Kolemonovega Žegna* polglasnik vedno vestno zaznamuje *ë*, *e*, *ï* in *i*, kjer pa tega ni izgovarjal, ne stavi mnogokrat nobenega znamenja. Besede: *skrb*,

urtl, kamn, prosm so se torej izgovarjale skrb, urtl, kamn, prosm [ležeče črke naj se izgovarjajo kot polglasniki].

Stari *l* [izgovarjaj polglasnik] se je posamoglasil; nadomestuje ga diftong *ou* ali polni vokal *u*: doushenveft 207, pouhne 2, dougo 76, sunze 26, mefti 229, kar berem m̃sti iz musti, kakor peftim 103 = p̃sti iz pustim. Na strani 229 imamo mefti in mliet, kar odgovarja stsl. mlsti in mlēsti. Po Miklosiču se je razvil *u* šele iz *ou*, da se je jezik iznebil diftongov. V resnici nekatera slovenska narečja ne ljubijo sekundarnih diftongov, n. pr. borovsko narečje. V tem narečju se je razvil iz osnovno slovanskega labiodentalnega *ν* pred temnimi vokali in pred konzonanti do soglasniške kolikosti okrajšani *u*, in iz zlogov *uv*, *ov*, *av* so se razvili diftongi *uv*, *ou*, *au*. Ker narečje ne ljubi diftongov, zamenjalo jih je s polglasnimi vokali in tako nastopa za osnovno slovanski *ov* vokal *o* v dolgo naglašanih zlogih, *u* pa v nenaglašanih zlogih, v kratkih zlogih pa ostaja *ou* (oziroma *au*) n. pr. kauōrat za kauōurat (kolovrat!), grazdōlje iz grazdoulje (grazdovlje!), parōnate iz parōunate (poravnati!), Radōljica iz Radovljica (prvotno Radovica!), sō iz sou (sol), dō iz dou (dol) tedaj tudi uōk iz uōuk (v/k), dōh iz douh (dlg), pōh iz pōuh (p/h) [*l* izgovarjaj kot polglasnik] in ucä iz oucä (stsl. oṽca), usä gen. od oves, Rād̃na iz Raduna za Radouna (Radovina), torej tudi Bučän iz Boučän (Бѣсѣjan), buhä iz bouhä, dōh, gen. dugä iz douegä. V. Oblak misli, da se je *u* kar naravnost razvil iz starega *l*, glej: „Doneski k historični slovenski dialektologiji.“ Letop. leta 1890., str. 233.

Jezik v Kolemonovem Žegnu se izogiba vstavka s tem, da stavlja pred početne vokale *o* in *u* (oziroma *u*) *ν*, pred *e* in *i* pa *j*: vuri 255, vognje 184, vugin 267, vogla 233, vezhiv = ṽčiv 189, vezhenishe 199, jēme 10, v jemeni 273. — Čut za assimilacijo izginil je popolnoma; v „shrebli Krishtoshevi“ nimamo iskati assimilacije, „Krishtoshevi“ je po češkem načinu iz krishtoshavi, kakor je tudi izvelizhenje 35 iz izveličanje.

Konzonanti:

Guturali. *k* je prešel v *h* v pronominu htur 2, htē pronom. indif. iz htü; v nekaterih drugih narečjih, kakor v borovskem in rezjanskih narečjih je izpal, tedaj imamo borov.: tú pronom. interrogat.; t̃ in tē pronom. indif.; rezjan.: dú (dû). (Opyt fonetiki itd. str. 30.) — V popolnem razvitju nahajamo sekundarno mehčanje goltnikov, ki se pojavlja pred vokalom *i* in *e*, in sicer je prešel *k* v *č*, *h* v *š*, *g* v *j*, v ptujkah pa v *ž*: sromazhi 5, sovrashenzhe 5, tadruje 5, na-

beshzhi 57, mad shishnemi durmi, grieshe 53, v tei mainenshi 279. V ptujkah je prešel *h* v *g*, n. pr.: gebre jish 25, gantlah 13, gautuarh 203, v gizah 131, v gaderzi 168.

Dentali. Skupino *dl* imamo v: spledli 83, bodli 88. Za starejšo skupino *zdv* pa imamo *z*, za *bv* pa *b*: usigniti 149, obarvan 9, obareime 12.

Labiali. Za skupino *plj*, *blj*, *vlj* in *mlj* bremo vedno *pl*, *bl*, *vl* in *ml*, zakaj *l* je prešel v *l*: sgublan 4, gibla 6, shrebli 6. Zanimivo je, da pogosto nastopa za osnovno-slovanski *ν* glas *b*: S. Duh bodi modobema da nedba bo-vase vmiere narasen vosheva 40, sbiesde 28, sviesda 236, sbestu 239. Za osnovno-slovanski *ν* nastopa v nekaterih narečjih bilabialni spirant *ν* ali do soglasniške kolikosti okrajšani *u* (angleški *w*). Prehod *b* iz *ν* je le tedaj opravičen tudi fiziološko, ako ima dotično narečje za osnovno slovanski *ν* bilabialni spirant *ν*. Ta prehod je posebno razvit v borovskem govoru; v Ratečah se govori bidte (vidite), bino (vino), bēl̃k (velik), bēja (veja) in celó kabáčau (kovačev), m̃dbā (mi dvā).

Likvide. Trdi *l* nadomestuje *ν* — *w*: Inov 3, biv 14; srednji *l* je prešel istotako v *w*: zhvovak 3. Za mehki *l* imamo brezizjemno srednjega: krali 7, ludi 8, dobruettiviga 115, usmilana 145, kraliza 145; mehki *n* zaznamuje prelagatelj z *nj* in *ni*: terplenje 16, vtekniana 18, nja in nia 19.

Izpad konzonantov: ozhash 141, saki den 107, mov 106 (domov), doro za dobro 247; iz doro je nastal koroški „drö“.

V sledečem podajam nekaj vrstic iz Kolemonovega Žegna. Naj se čitatelj te razprave sam prepriča, da je knjiga pisana čisto v narodnem jeziku.

Str. 165—168: „Mene so te bukue uniemshzhei shprashi podovzhe pershle katiere so ble od isabitariov poshribane inu velkv barti od nieh samih skushane inu daso oni te shaze vehku dobili inu skues use shuaht shebranje kaker bosh ubukelzah poduezhhan obogatete? te bukve kaker je mena poviedano daso oni ko sami sase imeli shribane inu te bukve soble niem ukadene inu tudei od pavershzhah ludi skushane natu soble kanomi duhounomi pernashane inu odniega samiga okushane natu so ble she menei saupane, da sim je jas tudei prabrau inu sim sposnov daje tu resniza k' so te boshje jemene noi te S. S. besiede boshje na tako visho notra sa popadene damorjo usi duhovi te samle noi nebes tomi savkasenji te boshjo mozhi pokorni biti natu je mena ta misvu obshua te bukve na sovenjo shpraho pushribati inu udruk dati h' peruomi bogu h' zhefti k' drugjemu ludem k nuzi h' trezhiomi viernim dusham h' pomvezhi.“